КУТУБХОНАСИ
ТАДҚИҚОТЛАР ИНСТИТУТИ

ОРЗУЛАР УШАЛГАН, БАХТ КУЛГАН 1997 ЙИЛ СИЗГА МУБОРАК БЎЛСИН!
ЎЗБЕКИСТОННИНГ ФАРОВОН ИҚБОЛИ СИЗНИНГ ИҚБОЛИНГИЗДИР!

Миллий Тикланиш

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партиясининг ҳафталик газетаси
1996 йил, 31 декабрь
52 (81)- сон

ЖАМИЯТНИНГ СИЁСИЙ ЯНГИЛАНИШИ

Ўтган ҳафта Республика ижтимоий ҳаёти воқеаларга бой бўлди. Жон қўшнимиз Қирғизистон Республикаси Президенти Асқар Акаевнинг Тошкентга келиши, Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов билан учрашувлари, расмий амалий жиҳатдан ниҳоятда бой мулоқотлар икки қондош-жондош халқ ўртасида яқин муносабатларнинг янги руҳафзо саҳифаси очилганидан дарак берди.

Ўзбекистон Олий Мажлисининг еттинчи сессиясида кўрилган барча масалалар, тасдиқланган муҳим ҳужжатлар, қабул қилинган қонунлар лойиҳалари — ҳаммаси истисносиз — ИНСОН МАНФААТЛАРИ нуқтаи назаридан баҳоланди, таҳлил этилди, қиммати белгиланди. Мамлакат, мустақиллик, ислоҳотларнинг равнақи, демократик ўзгаришларнинг жамиятда чуқурроқ илдиз отиб боришида асос аҳамиятига эга «Сиёсий партиялар тўғрисида», «Олий Мажлиснинг инсон ҳуқуқлари бўйича вакили (омбудсмени) тўғрисида», «Ахборот олиш кафолатлари ва эркинлиги тўғрисида», «Журналистнинг касбига оид фаолиятини ҳимоя қилиш тўғрисида», «Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида» сингари ўта муҳим қонунлар қабул қилинди. 1997 йил Давлат бюджети ҳар томонлама кордонлик билан муҳокамадан ўтказилди.. Таҳлилларда элликдан ортиқ Олий Мажлис депутатлари фаол иштирок этдилар. Кўрилган масалалар юзасидан Ўзбекистон Республикаси Президенти Ислом Каримов ўз фикр-мулоҳазалари билан ўртоқлашди.

Мамлакат ижтимоий-сиёсий ҳаётида рўй бераётган ўзгаришлар ҳақида Президентимизнинг дипломатия корпуси раҳбарлари, халқаро ташкилотлар ва хорижий оммавий ахборот воситалари вакиллари билан учрашувида сўзлаган кенг қамровли нутқи демократик ўзгаришлар ва янгиланиш асослари манзараларини ёрқин чизиб берди. Минтақа хавфсизлиги, стратегик ҳамкорликлари муаммолари юзасидан конструктив мулоҳазаларини ўртага ташлади. Ўзбекистон олиб бораётган ҳар жиҳатдан фаол ташқи сиёсатнинг йўналишларини таҳлил қилди.

1996 йилнинг охирги ҳафтаси шундай сиёсий, иқтисодий, ижтимоий тафаккур қайнаган, келажакка борар йўлларимизни ёритган ҳафта бўлди.

ҲАМКОРЛИК, ЯҚИНЛИК — УМУМЖАҲОНИЙ ЎЛЧОВЛАР

Бизнинг замонамизда Берлин деворлари қулаб, олам сарҳадлари узра янги инсонийлашган сиёсий иқлим қарор топди. Дунё мамлакатларининг икки мафкуравий қутбга ажралиб ўзаро қарама-қарши туришлари тугади. Инсоният ҳарбий-сиёсий блокларда қарши туриш учун сарф қилаётган бебаҳо ресурсларни бошқа ўта муҳим, эшигимизни тақиллатиб турган иқтисодий, экологик, маданий ва соғлиқни сақлаш сингари ҳаётий эҳтиёжлари учун ажратиш имкониятига эга бўлди. XX асрнинг энг фидокор фарзандлари инсоният учун мана шу кунларни орзу қилган эдилар.

Берлин деворларининг қулаши ер юзида сиёсий, мафкуравий, маданий истибдод ҳам охирлаганлигини англатди. Девор қулади-ю, бир-бирларига интилган неча миллионлаб одамлар бирлашди. Эркинликнинг тўсилиб ётган ҳур шамоллари Ғарбдан Шарққа, Шарқдан Ғарбга ғовларни парчалаб эсди. Инсоният бу девор остидан топган нарса ҳар қанча олтин рудаларидан қимматлироқдир. Унинг номи ҳамкорликдир. Ҳа, ҳамкорлик зиёси атрофимизда янги одамлар қиёфаларини ёритди. Янги ғояларни майдонга ташлади. XX асрнинг энг яхши арбоб ва йўлбошчилари — энг яхши фарзандлари янги замон келганлигини англадилар. Халқаро ҳамкорликка тамомила янги маъно, янги мазмун ва энг муҳими, янги умумжаҳоний миқёс бағишладилар. Ҳамкорлик дунёда ташкил топа бошлаган ўзгаришлар ва ранг-баранг муносабатларнинг принципи ва ўлчовига айланди. Ва орадан кўп ўтмай тараққиётнинг унга тенг келадиган алтернативаси йўқ эканлиги маълум бўлди. Одамзод унга амал қилиб кўп тузалмас жароҳатларни даволашга муваффақ бўлди. Кенгайиб, каттайиб, зўрайиб бораётган офатларнинг олди олинди. Лотин Америкаси, Африка, Осиё ва ҳатто Европанинг нақ марказида тутаб ётган неча қонли низоларга чек қўйилди. Одамларнинг энди ҳамкорликка ишончи ортди. Ҳарбий-сиёсий блокларга бўлиниб яшаш асримизни у ёки бу тарзда қашшоқлик ва пессимизмга ғарқ қилди. Бугун тубсиз ўпқон ёқасида кун кечираётган одамзод эркин нафас олди. Кеча марксизм- тиш-тирноғи билан қарши туриб рад этиб келган конвергенция ғояси бугун аслида жуда чуқур маъно ва асосга эга эканлиги мустақил Ўзбекистон тимсолида ҳам исботини топди.

Ҳар ким кўриб турибди: Ўзбекистон далаларида кейслар маҳсулдор иш бермоқда. Ўзбекистон йўлларида ҳозирги замоннинг энг мукаммал ва пухта машиналари: Мерседес-бенцлар, нексиялар ҳамкорликнинг янги-янги йўлларини очмоқда. Оғиримизни енгил қилмоқда, куч-қувватимизни тежамоқда, умргузаронликка унум, қут-барака киритмоқда.

Ғарб билан бирга янги технологияларни ўзлаштиришда бизнинг Шарқимизда янги онг типи шаклланмоқда. Шу эмасми, биз бугун қонун асосида кўраётган ҳамкорликнинг ғалабаси: конергенциянинг ғалабаси, мамлакатлараро координациялашнинг ғалабаси, умумжаҳон миқёсларини касб этиб бораётган чин интеграциянинг ғалабаси!

Шундай. Ер юзида танклар замони тугаб, кейслар замони келди. Бугун инсониятни танкларга эмас, кейсларга миниб ўз келажаги сари бораётганлигини тасаввур қилиш мумкин. Нақадар умидбахшдир бу тинчлик карвони!

Халқаро ҳамкорлик миллатлар ҳаётини янги тараққиёт ўзанига олиб кирди. Куни кечагина дунё ўзбекнинг пахтасинигина танир эди. Конвергенция боис дунё ўзбекнинг ўзини ҳам танимоқда.

Уйғун ривожланиш йўлидан бораётган мамлакатда ташқи сиёсат ҳамиша ички сиёсатнинг узвий давомидир. Колониал даврлардан бизга қолган сабоқлардан бири шу бўлдики, ташқи сиёсатини йўқотган, бой берган, ташқи сиёсати қуриган мамлакат мустамлакага айланади. Қарамлик исканжасига тушади.

Сир эмас, ўтган истибдод йиллари Ўзбекистон ташқи сиёсат олиб боришдан, халқимиз ўз сиёсий иродаси ва салоҳиятларини намоён қилишдан маҳрум эди. У кунлар бугун қутсиз ўтмишда қолди.

Бугун биз тикланиш мамлакатимиз. Президент Ислом Каримовнинг мустақилликни мустаҳкамлаш йўлида илк ўртага ташлаган ғояларидан бири тинкланиш ғояси эди. У янги мустақилликка эришган мамлакатнинг ички ва ташқи сиёсатини шу ғоя билан қамраб олди. Тикланишнинг машҳур ва бугун ҳам амалда булган беш принципини ишлаб чиқди. Бу принципларнинг ҳаракат механизмларини топди. Бу механизм дунёнинг барча мамлакатлари билан ҳар томонлама тенг ҳамкорлик ҳамда ҳамкорлик орқали яқинлашиш йўлидан боргандагина натижа беришини тушунди. Кейинги йиллар ичида ҳамкорлик орқали яқинлашишнинг реал натижалари бутун мамлакат ҳаётида кўзга ташланиб турибди. Бугун Ўзбекистонни самарали йўл топган мамлакат деб атамоқдалар. Йўлимизнинг асл моҳияти, мазмуни, қиммати бугун кўрилаётган «Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида»ги қонун лойиҳасида тўла ифодасини топган. У мамлакат ташқи сиёсатида давлат ва халқнинг энг олий манфаатларини кўзлайди ва қўриқлайди. Истиқлолни камситишлар, ички ишларга турли йўсинда аралашишлар, давлатлараро муносабатларни мафкуравий мезонларга солишларни қатъиян рад этади. Етти теран модда мустақил Ўзбекистоннинг етти теран асос зарурати — тараққиёт ва истиқболнинг заруратидир. Қонун Ўзбекистоннинг Европа, Осиё, жаҳон хавфсизлик тузилмаларида фаол иштирок этишини кўзда тутади. Бу тақдирсоз принцип лойиҳада ғоятда равшан, аниқ ифода этилган. У биз учун, келажагимиз учун ниҳоятда актуал йўналишдир. Шунинг учун ҳам актуалки, постсовет маконларда ўтмишни қўмсаётган, соғинётганлар оз эмас. Ўтмишнинг касод ғоялар бозорида Шумейкога ўхшаган жаноблар ҳадеганда ёш мустақил давлатларга қарата: Сизга мабодо конфедерация керак эмасми? Сиз мабодо панинтеграцияни хоҳламайсизи? Агар давлатлар устидан турадиган идоралар тузишга розилик берсангиз, биз, албатта, ёрдам кўрсатардик, деб чақириб хизматларини таклиф қилиб турибдилар. Лекин тоталитаризмнинг бу санамлари ва бу ўтмас матоҳларига миллий мустақилликка эришган мамлакатларнинг бирортасида харидор чиқмаяпти.

Ёш янги мустақил давлатлар албатта алпинизмни ўз ўрнида ҳурмат қиладилар. Лекин дунёнинг иқтисодий маконларига алпинистларга ўхшаб бир-бирларини арқонлаб чиқишни истмайдилар. Умуман, интеграция арқонлаш, етаклаш, бошлаб бориш, отахонлик қилиш эмас. Интеграция ҳар қачон тенг ва ўзаро манфаатдор муносабатлардир. У эркинликни бўғмайди. Аксинча эркинлик, ихтиёрийлик ва ўзаро тугал ҳурматни тақозо этади. Ўзбекистон кейинги йиллар ичида имзоланган барча халқаро ва давлатлараро шартномалар, ҳужжатлар, декларацияларнинг марказида конвергенция ва ҳамкорлик шарти, ғояси устивордир. Эндиликда ер юзидаги барча хайрли ўзгаришлар асосида шундай ҳамкорлик ётади. Инсоният шу йўлни танлади.

Бугун Ўзбекистон, Президентимиз айтмоқчи, худди Амир Темур каби «тинчлик, тижорат ва элчилик йўли»ни тутмоқда. Шарқу Ғарбни бирлаштирадиган йўл шу. Қонун мамлакатнинг барқарор ва собитқадам ривожланишининг кафолатини яратади. У ҳар жиҳатдан маъқуллаш ва қўллаб-қувватлашга сазовордир.

Иброҳим ҒАФУРОВ,
Олий Мажлис депутати

Республика Олий Мажлиси еттинчи сессиясида «Ўзбекистон Республикаси ташқи сиёсий фаолиятининг асосий принциплари тўғрисида»ги Қонун лойиҳаси муҳокамасида айтилган сўз

Муяссар РАЗЗОҚОВА:

ОРЗУЛАРНИНГ РЎЁБИ ШИРИН...

ЙИЛ ОЛДИ СУҲБАТИ

— Муҳтарама Муяссар опа. «Бу бўстон саҳнида гул кўп, чаман кўп», дейдилар ҳазрат Навоий. Не хушки, юртимиз бўстонида булбулларда бисёр. Ҳалима Носирова, Саодат Қобулова сингари улуғ санъаткорларимиз, миллатимиз фахрларидан сўнг Сизни ҳам эл суюб «ўзбек булбули» деб атамоқда. Ижодкор учун энг олий шараф — халқ меҳрига мушарраф бўлмоқ... Шу маънода, ўтаётган йил Сизнинг ҳаётингизда қандай из қолдирди, не ниятларингиз ижобат бўлди, қай режаларингиз фурсатини кутиб турибди? Шулар ҳақида мухлисларимизга мухтасар сўзлаб берсангиз.

— Аввало, камтарин ижодим хусусида андак ошириброқ айтган мақтовларингиз учун ўз ташаккуримни билдираман. Сўнг, якунларга келсак, очиғини айтганда, 1996 йил — мен учун омадлар йили бўлди. Биласизми, менинг кўп йиллик орзуларим айнан мана шу йили амалга ошди: жуда кўплаб мамлакатлар саҳналарида ўзбек миллий операси вакиласи сифатида қатнашиб, санъатимизнинг ушбу соҳаси ҳақида хорижлик мутахассислар ва мухлисларга тасаввур бера олдим.

Айниқса, мени беҳад тўлқинлантирган, ҳаяжонлантирган бир воқеа хусусида тўхталиб ўтмасам бўлмас. Ўзингизга яхши маълум, улуғ бобомиз Амир Темур таваллудининг 660 йиллиги Оврупонинг қоқ маркази бўлган Парижда, ЮНЕСКО раҳнамолигида, айтиш мумкинки, дунё миқёсида кенг нишонланди. Мен ушбу анжуманда 60 га яқин мамлакатдан келган меҳмонлар ҳузурида «Ромео ва Жулетта» операсидан Жулетта валсини ижро этдим. Ўша дамлардаги ҳаяжонимни сўз билан ифода этиб беролмайман...

Ўтаётган йилнинг яна бир ёддан чиқмайдиган воқеаси, шубҳасиз, машҳур санъаткор, опера билимдони, таиландлик Куку каминанинг овозига юқори баҳо бериб, ўзи шу кунгача эшитган ижролари ичида энг юқори ўринлардан бирида туради, дея эътироф этганидир. Албатта, бу фактни тилга олишдан мақсад бугунги ўзбек операсининг савияси жуда баландга кўтарилганини яна бир бор таъкидлаб ўтиш, холос.

Соҳибқирон Амир Темур йили бўлган 1996 йилда бизнинг Навоий опера ва балет театримизда «Амир Темур» спектаклининг қўйилганлиги, «Майсаранинг иши», «Тоҳир ва Зуҳра» спектаклларининг муваффақият билан намойиш этилаётганлиги, жаҳонга машҳур «Травиата» операси саҳналаштирилганини, буларнинг барисида катта-кичик роллар билан қатнашаётганим ҳам мени мамнун этади.

— Кириб келаётган 1997 йил режаларингиз ҳақида ҳам бир-икки оғиз гапирсангиз.

— Режаларим? Улар ҳамиша жуда кўп. Бир неча Оврупо давлатларидаги опера театрлари билан контракт-шартнома тузганман. Ниятим — неча буюк опера усталари ўз санъатини намойиш қилган саҳналарда Ўзбекистон, ўзбек миллий операси вакиласи бўлиб қатнашиб юртимизни, миллий опера санъатимизнинг дунёга танилишида ўз ҳиссамни қўшиш.

— «Миллий тикланиш» газети ўкувчиларига Янги йил тилакларингиз.

Г. МУРОДАЛИЕВА ёзиб олди

«Миллий тикланиш» газетасининг ўкувчилари ва жамоасига! Сизларга янги йилда янги бахт, омад, ижодингизда катта муваффақиятлар тилайман.
[signature] 28.XII-96.

ТОШКЕНТДА КЎЧМА РАЁСАТ ЙИҒИЛИШИ

Яқинда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Тошкент шаҳар ташкилотининг кўчма раёсати бўлиб ўтди. Йиғилишда туман «Маҳалла» жамғармаси хотин-қизлар кенгаши, «Камолот» жамғармаси, «Нуроний» жамғармаси, халқ таълими муассасалари ходимлари, барча туман партия ташкилотлари ҳайъат раислари, ички ишлар бўлими участка вакиллари қатнашдилар.

Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси Марказий ҳайъат раисининг ўринбосари Тошпўлат Тошлонов 1996 йилда амалга оширилган ишлар ва 1997 йилдаги вазифалар, жамиятимизда олиб борилаётган маънавий-маърифий ишларда, халқ хўжалиги режаларини бажаришда партия аъзоларининг фаол иштироки, «Миллий тикланиш» газетасига обунанинг бориши ҳақида гапирди.

Раёсатда Мирзо Улуғбек туман партия ташкилотининг ҳайъати раиси Улуғбек Амирсаидовнинг туман партия ташкилоти олиб бораётган ишлар ҳақидаги ҳисоботи тингланди.

Тошкент шаҳар партия ташкилотининг ҳайъати раиси Иброҳимжон Абдуғаниев ўз маърузасида шаҳар партия ташкилотининг 1997 йилги вазифалари устида тўхталди. Раёсат 1997 йилги иш режасини тасдиқлади ва кўрилган масалалар бўйича тегишли қарорлар қабул қилди.

Алийбег Рустамий

ЯЛДОДАН НАВРЎЗГАЧА

Ялдо йилнинг энг узун туни бўлиб, шу тунда куз тугайди. Ялдонинг эртасидан қишнинг биринчи куни бошланади. Демак, Қавснинг ўттизидан Жадйнинг биринчисига ўтар кечаси ялдодир. Қиш ойлари Жадй, Далв ва Қавсдир. Буларнинг бошқача номи Дай, Баҳман ва Исфанд. Жорий йилнинг 1375-йил қишининг ойу кунлари қуйидагича (чизиқдан сўнг мелодийники берилди, «д» декабрни, «я» январни, «ф» февраални билдиради):

ЖАДЙ

Шанба		7-28 д	14—4 я	21—11я	28-18 я
Якшанба	1—22 д	8—29 д	15—5 я	22—12 я	29—19 я
Душанба	2—23 д	9—30 д	16—6 я	23—13 я	30—20 я
Сешанба	3—24 д	10—31 д	17—7 я	24—14 я	
Чоршанба	4—25 д	11—1 я	18—8 я	25—15 я	
Пайшанба	5—26 д	12—2 я	19—9 я	26—16 я	
Жума	6—27 д	13—3 я	20—10 я	27—17 я	

ДАЛВ

Шанба		5—25 я	12—1 ф	19—8 ф	26—15 ф
Якшанба		6—26 я	13—2 ф	20—9 ф	27—16 ф
Душанба		7—27 я	14—3 ф	21—10 ф	28—17 ф
Сешанба	1—21 я	8—28 я	15—4 ф	22—10 ф	29—18 ф
Чоршанба	2—22 я	9—29 я	16-5 ф	23—12ф	30—19 ф
Пайшанба	3—23 я	10—30 я	17—6 ф	24—13ф	
Жума	4—24 я	11—31 я	18—7ф	25—14 ф	

ҲУТ

Шанба		3—22 ф	10—1 м	17—8 м	24—15 м
Якшанба		4—23 ф	11—2 м	18—9 м	25—16 м
Душанба		5—24 ф	12—3 м	19—10 м	26—17 м
Сешанба		6—25 ф	13—4 м	20—11 м	27-18 м
Чоршанба		7—26 ф	14—5 м	21—12 м	28—19 м
Пайшанба	1—20 ф	8—27 ф	15—6 м	22—13 м	29—20 м
Жума	2—21 ф	9—28 ф	16—7 м		

Сабо, еткур саломимни

«ЎЗБЕГИМ Oil» га қойилман

ЯНГИ ЙИЛ ҲАЗИЛИ ЭМАС

Яқинда дўкондан ёғ сотиб олдим. Гарчи нархи чақса-да, идиши бирам бежирим, бирам чиройли ишланганки, ҳавасингиз келади. Уч литр ёғ кетадиган бу идишларни кўриб «Ўзбегим Oil»деган қўшма корхона раҳбарларининг отасига раҳмат-э, деб юбордим. Аммо раҳматни эртароқ айтиб қўйган эканман. Уйга келиб идишнинг оғзини очиб қарасам ичидаги маҳсулот сифати отам замонидан қолган ёғларни эслатади. Бунинг устига қандайдир ҳиди бор. Менга яна билмадиму «Ўзбегим Oil» ўша пайтлардаги энг паст сифатли қора дуд чиқарадиган ёғни эслатиб юборди.

Ёғни кўргач, ўйланиб қолдим. Биз нима учун чет элликларга ўз эшикларимизни очиб қўйдик? Албатта, қўшма корхоналар қуриш, натижада жаҳон стандартлари талабига жавоб берадиган яхши маҳсулотлар ишлаб чиқариш учун. Унда нега «Ўзбекгим Oil» маҳсулотининг сифати ўзгармай, фақат тараси бошқа бўлиб чиқяпти? Умуман, сифатсиз ёғни чиройли идишларга солиб сотиш билан бирор нарса ўзгариб қоладими? Кимни алдаяпмиз ўзи? Бу кўзбўямачиликларнинг бошида кимлар турибди? Бу каби ишларни назорат қиладиган идора борми республикада ёки йўқми?

Бозор иқтисоди шароитида нархни бозор беглилаши, нарх талаб ва истакдан келиб чиққан ҳолда аниқланиши керак. Ёз ойларида шакарнинг нархи 25 сўмга ҳам тортмай қолди. Демак, ўз-ўзидан нарх туша бошлади. Шунда кимнингдир кўрсатмаси билан дўкон ва бозорлардаги шакар бирдан йўқ бўлиб қолди. Бир-икки ҳафта ўтиб эса 50—55 сўм бўлиб чиқди. Чиқдигина эмас, яна аввалгидай кўпайиб кетди. Демак, шакарнинг нархи сунъий оширилди.

Ёғ нархи ҳам худди шундай йўл билан кўтарилди. Эътибор берган бўлсангиз, унинг нархи кейинги икки ойда ҳар куни 1—1,5 сўмдан ошиб борди. Натижада 40 сўмлик ёғ бугун бозорда 100 сўм, дўконларда 120 сўмгача сотиляпти. Ўзи бетаъсир бойиб, халқнинг ҳамёнига зарба урадиганлар ҳушёр тортсин. Халқ ризқини қийишнинг оқибати вой! Мен шу хат орқали республикада ёғ ишлаб чиқаришнинг бошида турган раҳбарларга бир-иккита савол бермоқчиман:

Сиз ҳам ҳеч дўкондан ёғ сотиб оласизми? Республикадаги ёғ заводлари нега тез-тез таъмирланади? Ва сўнгги савол: ишлаб чиқараётган ёғингизнинг таннархи неча пул? Ва нега бунча осмондан олиб нарх қўйиб сотилмоқда?

Беккул ЭГАМҚУЛОВ

БУГУН ВА ИСТИҚБОЛ

Тикланиш уфқлари

МИЛЛИЙ АҲОЛИ СИЁСАТИ

Мустақиллик даври бошлангандан бери ўзбек халқининг миллий ўз-ўзини англаши йўлида қанчадан-қанча ишлар амалга оширилди. Биз у ишлар билан фахрланамиз. Лекин улар ҳали бошланиш.

Ўзбек миллатининг бугунги авлодлари тараққиётимиз, обрў-эътиборимизни тинмай кўтариб бориш йўлида поёнсиз уфқлар сари чиққанмиз.

70 йилдан ортиқ даврни ўз ичига олган совет мустамлака тартиби ҳукмрон бўлган вақтда ўзбек миллати, собиқ иттифоқнинг барча миллатлари каби, миллий ўзлигини англаш, мустақил тараққий этиш имкониятини йўқотди. Ягона совет халқи, ягона маданият барпо этиш ниқоби остида империя руслаштириш сиёсатини олиб борди. Ҳамма нарсани марказдан бошқарди. Миллатлар империя сиёсатининг қулларига айлантирилди.

У аянчли кунлар орқада қолди. Мустақил ҳаётга эришдик. Янги ҳаёт пойдевори барпо бўлди. Меҳнатсевар ва сабр қаноатли ўзбек халқи тарихининг янги саҳифаси очилди.

Буюк давлатни фақат буюк халқ барпо қилиши мумкин. Шунинг учун ҳам бугунги куннинг энг муҳим вазифаси — миллатимизни талабга жавоб берувчи билим, таълим ва маданият, фан ва техника, маънавият ва маърифат даражасига кўтариш ҳисобланади. Бу миллий мафкура олдига жуда катта вазифалар қўяди.

Миллий мафкура Ўзбекистон миллий сиёсатининг негизини ташкил этиб, унинг асосий вазифаси — ўзбек халқининг миллий қайта тикланишини таъминлашдан иборатдир.

Ўзбекистон мустақилликка эришган кундан буён Республика Президенти ва ҳукумати томонидан чуқур ўйланган, муқобил давлат миллий сиёсати амалга оширилмоқда.

Конституцияга кўра асосий мақсади республика ҳудудида истиқомат қилаётган барча миллатлар тараққиётини таъминловчи ва цивилизациялашган миллатлараро муносабатларни шакллантирувчи Ўзбекистон миллий сиёсати, давлат умуммиллий сиёсатининг ниҳоятда муҳим қисми ҳисобланади.

Давлат умуммиллий сиёсатига миллий сиёсатдан ташқари иқтисодий ва социал, илмий-техника, таълимий ва соғликни сақлаш, халқаро муносабатлар (ташқи сиёсат), миллий хавфсизлик ва бошқа сиёсатлар киради.

Ўзбекистон умуммиллий сиёсатининг кўп бўлимлари юқори илмий даражада тайёрланган ва республикамиз Президенти Ислом Каримов томонидан ҳаётга изчиллик билан татбиқ этилмоқда.

Бу ўринда умумжаҳон жамоатчилиги томонидан юқори баҳоланган ва дунёда катта акс садо берган миллий иқтисодий сиёсат, ташқи сиёсат, миллий хавфсизлик сиёсатини кўрсатиш мумкин.

Ўзбекистон умуммиллий сиёсати асосида барча миллатларга тенг шароит, имкониятлар яратилиб, шу билан бирга ўзбек халқи менталитети, унинг миллий маданияти, анъаналари, оила-турмуш тарзи ва бошқаларни ҳар томонлама ҳисобга олиш мафкураси ётади. Айнан, шунинг учун биз Ўзбекистон ўзининг янгиланиш ва тараққиёт йўлига эга деб таъкидлаймиз. Бугун социал-иқтисодий ва сиёсий ислоҳотларни амалга оширувчи алоҳида самарали ўзбек модели ҳақида ҳам сўз юритилмоқда.

Ўзбекистон умуммиллий сиёсатининг катта тизимида миллий аҳоли сиёсати алоҳида ўрин эгаллайди. Бу сиёсат диққат-марказида миллатидан қатъий назар, инсон туради. Бунда миллий аҳоли сиёсати республика аҳолисига хос сифат кўрсаткичларни яхшилашни кўзда тутади.

Бу ерда қайси миллатга тааллуқли бўлишидан қатъий назар гап жами аҳолига хос сифат кўрсаткичларини яхшилаш ҳақида юритилаётганлигини таъкидлаш лозим. Лекин, ўзбек халқининг ўз тарихи давомида ва айниқса оғир мустамлакачиликни бошдан кечирганлиги, жуда мушкул миллий таназзулга учраганлигини ҳисобга олиб, Ўзбекистонда сиёсатни тарихий адолатни тиклаш принципи асосида амалга ошириш зарурдир. Бундай ёндошув ўзбекларни, бошқа халқлар ҳуқуқларини заррача камситмаган ҳолда республика асосий халқи сифатида нисбатан тез ва ҳар томонлама ривожланишини кўзда тутади.

Бу ўринда шундай принцип бугун ҳам кўпгина юқори даражада ривожланган, цивилизациялашган мамлакатларда амалга оширилаётганлигини айтиб ўтиш жоиздир. Мисол тариқасида Францияни келтириш мумкин.

Бугун бизни аҳолимизнинг сони эмас, балки унинг сифат кўрсаткичлари ташвишлантирмоқда. Табиий ўсиш яқин келажакда республика аҳолисининг барқарор кўпайишини таъминлайди.

Ҳозирги вақтда Ўзбекистонда 23 млн. дан зиёд аҳоли истиқомат қилади. Илмий ҳисобларимизга кўра республика аҳолисининг сони 2000 йилда ҳозиргига нисбатан анча кўпаяди. Бу кўпми ёки кам? Жавобимиз битта: бу жуда кам. Мисол тариқасида Японияни олайлик. Аҳолисининг сони 125 млн. дан ортиқ. Майдони эса атиги 372 минг кв. км. ни ташкил этади. Аҳоли зичлиги бир квадрат км. га 380 кишига тенг.

Ўзбекистон майдони 447,4 минг кв км, аҳолисининг зичлиги эса 1 кв км га атиги 50 кишига тенг. Ундан ташқари кўпчилик республика аҳолисининг ўсиш суръатлари тушиб бора ётганлигини билмайди. Агар 60-йилларда Ўзбекистон аҳолисининг ўртача йиллик ўсиш суръатлари 3,8 фоизни, 80-йилларда 2,9 фоизни ташкил қилган бўлса, бугун ушбу кўрсаткич бор-йўғи 1,7 фоизга тенг холос. Республика аҳолиси ўсиши суръатларининг пасайиши нафақат миграция ҳисобига, балки туғилиш ва табиий кўпайишнинг қисқариши натижасида ҳам амалга ошмоқда. Ҳозирги вақтда 1985 йилги маълумотлар билан таққослаганда, ҳар 1000 кишига нисбатан республикада 7 бола кам туғилмоқда. Шунга қарамасдан, биз диққатни аҳолининг миқдор кўрсаткичларига қаратмоқчи эмасмиз. Ҳозирги вақтда аҳолининг саломатлигини яхшилаш асосий муаммо ҳисобланади.

Ўзбекистондаги шаклланган умумий социал-иқтисодий ва демографик вазиятдан келиб чиққан ҳолда бугун биз республика аҳолисининг сифат кўрсаткичларига диққатимизни қаратмоқчимиз. Бунда соғликни сақлаш соҳасидаги ҳолатни ўртача умр даври, таълимий ва касб-ҳунарга тайёргарлиги, аҳолининг социал таркиби, бандлиги, урбанизация даражаси, ҳудудий фаоллиги, маънавият асослари, миллий қадриятлар ва анъаналар, уларнинг ҳозирги ҳолати, имон-эътиқоди ва руҳий интилишлар кучи ва бошқаларни кўзда тутмоқдамиз.

Агар Ўзбекистон аҳолисининг ҳолатига юқорида қайд этилган хусусиятларга кўра назар ташлайдиган бўлсак, унда совет мустамлака тузуми томонидан оғир «мерос» қилиб қолдирилган жуда паст сифат кўрсаткичларига дуч келамиз. Бизга ўтмишдан мерос сифатида юқори кўрсаткичли бола ва она ўлими, ўртача умрнинг қисқалиги, умумий саломатликнинг ёмонлашгани қолди. Республикада аҳолининг ўртача умр даври 68 ёшни ташкил этади, бу эса ривожланган мамлакатлардаги кўрсаткичлардан кам.

Масалан, у Японияда 79 ёшга, Шветсия, АҚШ ва бошқа қатор малакатларда 78 ёшга тенг ва ҳоказо.

Ўзбекистонда эркакларнинг ўртача умр даври аёлларникига қараганда анча паст бўлиб, атиги 64 ёшни ташкил этади.

Республикада асосий миллатнинг кўп қисми 80 фоизгача қишлоқ жойларда яшайди ҳамда қишлоқ хўжалик ишлаб чиқариши билан шуғулланади.

Ўзбекистонда совет истибдоди йилларида миллий ишчи синфи амалда барпо қилинмади. Юқори малакали мутахассислар кўпроқ айрим тор доирада — қишлоқ хўжалиги, маориф, соғлиқни сақлаш соҳаларида тайёрланар эди. Юқори илғор технологиялар соҳаси (электроника, радио ва телетехника, ҳисоблаш техникаси, робототехника, космик техника ва ҳоказо) бўйича миллий кадрлар тайёрлаш жуда орқада қолиб кетган эди.

Устига устак Ўрта Осиёнинг туб аҳолиси қадимдан қишлоқ хўжалиги, чорвачилик, савдо-сотиққа қизиқади, юксак индустриал соҳаларда меҳнат қилиш, илм-фаннинг фундаментал, агротехник йўналишларида ишлашга қобилиятсиз деган сохта кўз қараш ҳам йўқ эмас эди.

«Миллий аҳоли сиёсати» тушунчасининг ўзини биз, республика демографлари, социал-сиёсий мустақилликка тўла эришгандан кейингина ишлата бошладик. Илгари собиқ умумиттифоқ демографик сиёсатининг узвий бир қисми сифатида Ўрта Осиё аҳолисининг регионал сиёсати ҳақида сўз юртиб келганмиз.

Совет аҳоли сиёсатида Ўрта Осиё туб халқларининг ҳуқуқлари очиқдан-очиқ камситилар эди, айниқса, 80-йилларда туғилишни пасайтириш ва оилада болалар сонини камайтириш тавсия қилинарди. Шу вақтнинг ўзида Россияда туғилиш камайиб кетмоқда деб тинмай айюҳаннос солинар, туғилишни кўтариш, рағбатлантириш ва оилада болалар сонини кўпайтириш сиёсати ўтказиларди.

Ўзбекистон миллий аҳоли сиёсати қатор мустақил, лекин бир-бири билан узвий боғланган — демографик сиёсат, миграция сиёсати, урбанизация сиёсати ҳамда аҳоли бандлиги сиёсати кабиларни ўз ичига олади.

Ўзбекистон демографик сиёсати она ва бола саломатлигини муҳофаза қилиш ва мустаҳкамлаш мақсадини кўзловчи туғилишни режалаштиришга йўналтирилган бўлиши лозим. Бунда туғилишни пасайтириш ва оилада болалар сонини камайтириш ҳақида гап ҳам бўлиши мумкин эмас. Сўз фақат туғилишни маданий тусда режалаштириш ҳамда туғиш ўртасидаги уч йиллик интервалга риоя қилиш ҳақида юртилиши мумкин. Зеро, она ва болалар саломатлигининг асоси ҳисобланмиш туғилишлар ўртасидаги уч йиллик оралиққа риоя қилиш ислом дини томонидан ҳам тавсия этилган.

Экологик инқироз боис саломатликка путур етганлиги, овқатнинг етарли қувватга эга эмаслиги натижасида Марказий Осиёда гўдак болалари бор аёлларнинг кўпчилигида кўкрак сути ҳосил бўлиш жараёни бузилган. Бунинг устига Марказий Осиё туб аҳолиси ўртасида генетик бузилишлар ҳам кузатилмоқда. Бу ҳақида Президент Ислом Каримов Орол денгизи минтақасида кузатилаётган экологик инқироз билан боғлаган ҳолда БМТ ва бошқа халқаро ташкилотлар минбаридан бир неча бор сўзлади. Бундай вазиятдан чиқиш учун республикада «Оила ва саломатлик» хизмати катта аҳамият касб этади. У «никоҳ ва оила» кабинетидан, тиббий ва генетик пунктлардан ва аёллар маслаҳатхоналарини ҳам ўз ичига олади. Мазкур хизмат турлари она ва бола саломатлигини мустаҳкамлаш, аҳоли ўртасида туғилишнинг замонавий маданиятини шакллантириш билан ҳам шуғулланади.

Тадқиқотларимиз аҳоли оилада туғилиш маданиятига риоя этиш зарурлигини тўғри тушунаётганлигини кўрсатади. Бунда ҳар бир оила қанча болага эга бўлишини ўзи ҳал қилади. Давлат оилавий турмушнинг ушбу нозик соҳасига аралашмайди. Лекин у оилага илмий асосланган чора-тадбирлари билан фаол ёрдам кўрсатади.

Ўзбекистонда миллий миграция сиёсати туб аҳолининг ҳудудий фаоллигини кучайтиришга ва ташқи миграцияни режалаштириб туришга қаратилиши керак.

Туб аҳоли ана юртга, туғилган ерга қаттиқ меҳр қўйган. Улар ота юртни ғоятда истаб-истамай тарк этишади.

Бу бир томондан жуда яхши. У оилавий анъаналар, қариндош-уруғчилик алоқаларини сақлаб қолишга имкон беради. Лекин, шу билан бирга туб аҳоли сифат кўрсаткичларининг муҳим омили ҳисобланувчи унга хос ҳудудий ҳаракатни албатта кўтариш лозим. Бунга қишлоқ ёшларини шаҳарга ўқишга ва ишга ҳамда маҳаллий иқтидорли ёшларни ривожланган хорижий мамлакатларга ўқитишга ва ишга жалб қилиш йўли билан эришиш мумкин.

Иккинчидан, миграция сиёсатида республикага келаётганлар олдига жиддий қонуний талаблар қўйилиши лозим. Юқори малакали, софдил мутахассисларга эшикларимиз очиқ бўлиши керак. Малакасиз, уқувсиз, тасодифий кўчиб юрувчиларга эшикни маҳкам «беркитиш» зарур. Собиқ совет йилларида айнан ана шундай тинимсиз кўчиб юрувчилар боис иқтисодий, маънавий вазият анча оғирлашган эди.

Иттифоқнинг парчаланиб кетиши билан жами «постсовет» маконида мураккаб социал-иқтисодий вазият шаклланган. Кўнимсизларнинг «янги» кўчишлари авж олди. Мазкур жараён бизнинг республикамизни ҳам четлаб ўтмади. Миграция кейинчалик ҳам давом этади. Биз буни ҳар томонлама ҳисобга олиб ўзимиздан малакали мутахассисларни етиштиришга бутун кучни қаратмоғимиз зарур бўлади.

Бундай ҳолатда республикада ушбу масала бўйича оқилона сиёсат ишлаб чиқиш ва ҳаётга татбиқ этиш лозим. Ҳа, юқори малакали миллий кадрларни тайёрлашга алоҳида эътибор йўналтирилиши лозим.

Ўзбекистон аҳоли миграцияси сиёсати билан урбанизация сиёсати узвий боғланган. Шаҳар аҳолисининг салмоғи, яъни урбанизациянинг умумий даражаси бугунги кунда республикада атиги 38 фоизни ташкил этади. Бундан кейинги йилларда урбанизация даражаси камайиб бораётганлигини таъкидлаб ўтиш жоиздир, 1979 йили мазкур кўрсаткич 41,2 фоизни ташкил этган.

Ўзбекларнинг 80 фоизгачаси ҳозирги вақтгача ҳам қишлоқ жойларида яшайди. Шундан келиб чиққан ҳолда Ўзбекистонда урбанизация сиёсатининг асосий йўналиши туб аҳолини ўрбанизациялашганлик даражасини кўтаришга қаратилиши лозим.

Ўзбекистонда урбанизация жараёни ўзига хос хусусиятга, ўзига хос алоҳида йўлга эга. Ўзбекларнинг урбанизациялашганлик даражаси асосан қишлоқ жойларини ҳар томонлама тараққий эттирилиши, саноат, қурилиш, транспорт, алоқа, социал-маиший инфраструктура ва бошқаларга жалб қилиш йўли билан кўтарилиши керак. Бу йўналишда республикада кейинги йилларда миқёсли ишлар амалга оширилмоқда. Қишлоқ жойларда кичик ва ўрта саноат корхоналари, цехлар, йирик саноат корхоналарининг филиаллари қурилмоқда, очилмоқда, хилма-хил қўшма корхоналар барпо қилинмоқда.

Қишлоқ жойларини урбанизациялаштирилишида республика Президентининг шу йил эълон қилинган қишлоқ жойларида социал инфраструктурани ривожлантирилиш ҳақидаги фармони муҳим рол ўйнаши керак.

Миллий аҳоли сиёсатининг энг муҳим бўлимларидан бири бўлиб аҳоли бандлиги сиёсати ҳисобланади. Маълумки республика иқтисодиёти бозор муносабатларига ўтиши билан кун тартибида ишсизлик муаммоси долзарб бўлиб турибди.

Республикада иқтисодий ислоҳатларгача бўлган даврда ҳам ишсизлик катта эди. Совет йилларида маҳаллий меҳнат ресурслари сони ўсиб борар, лекин миллий ишчи кадрлар тайёрланмас эди. Туб аҳолининг бандлиги деярли бир йўналишга, асосан қишлоқ хўжалигига тўғри келарди.

Мустақиллик шароитида миллий аҳоли бандлиги сиёсати республика туб аҳолиси бандлигини кўтаришга ва унинг тармоқ таркибини такомиллаштиришга қаратилиши лозим.

Бунинг учун жами вилоятлар, туманлар ва шаҳарларда халқ хўжалигининг хилма хил тармоқлари бўйича доимий равишда янги иш жойларини барпо қилиш зарур.

Бунда замонавий, самарали меҳнатни кўп талаб қилувчи саноат тармоқларига (радио ва видеотехника, электроника, машинасозликнинг бошқа тармоқлари) алоҳида эътибор берилиши лозим. Катта миқдордаги меҳнат ресурсларини талаб қиладиган ишлаб чиқариш, социал ва маиший хизмат кўрсатувчи инфраструктура ҳам иш жойи билан таъминлаши мумкин. Ушбу масалада асосий эътиборни туб аҳолига йўналтириш ниҳоятда муҳимдир.

Расмий маълумотларга биноан республикада ҳозирги вақтда 50 минг киши ишсиз деб қайд этилган. Булар ишсиз мақомини олган ҳамда давлат томонидан нафақа олиш ҳуқуқига эга шахслар.

Ишсизлик айниқса аёллар орасида ва қишлоқ жойларида ниҳоятда юқори даражага эга. Кўп болали аёлларнинг аксарияти болалар тарбияси ва уй хўжалигидаги юмушлар билан банд.

Болалар — келажагимиз. Қандай бўлишимиз, уларни қандай тарбиялашимизга боғлиқ. Шундай экан, болалар тарбияси оилада энг муҳим иш деб ҳисобланиши энг нуфузли йўналишларидан биридир.

Демак миллий тикланиш ва миллатни ривожлантириш муаммоси ўта мураккаб ва кўп қирралидир. Уни ҳар томонлама ўйлаб ижобий ҳал этиш учун Ўзбекистон миллий сиёсатининг илмий асосланган концепциясини ишлаб чиқиш ва уни узлуксиз равишда ҳаётга татбиқ қилиш зарур. Миллий сиёсат тизимида республика миллий аҳоли сиёсати ўзининг алоҳда ўрнига эга бўлиши керак.

Миллий аҳоли сиёсати асосларини ҳаётга амалий татбиқ этиш учун махсус қонунларни ишлаб чиқиш ва уларни такомиллаштириш муҳим аҳамият касб этади.

Авваламбор аҳоли миграцияси ҳақида қонун қабул қилиш учун зарурат вужудга келганлигини айтиб ўтиш керак. Бундай қонун собиқ СССРнинг кўплаб мамлакатларида, шу жумладан Марказий Осиёдаги қўшни давлатларда қабул қилинган.

Аҳоли саломатлигини муҳофаза қилиш тўғрисидаги қонунчилик асосларини ривожлантиришда энг нуфузли йўналиш ҳисобланган она ва бола саломатлигини муҳофаза қилиш ҳақидаги қонунни ишлаб чиқиш ва қабул қилиш зарурдир. Умуман оила қонуни (кодекси)ни пухта ишлаб тезроқ амалча ошириш керак.

Ўзбекистон аҳолиси бандлиги ҳақидаги қонун ҳам янги шароитда такомиллаштиришни талаб қилмоқда.

Аҳоли ривожланишининг муҳим ва мураккаб муаммоларини амалий ечими Ўзбекистон Республикаси Олий Мажлиси қошида аҳоли ривожланишини бошқариш бўйича махсус гуруҳ, Вазирлар Маҳкамасида эса аҳолишунослик бўлими ташкил қилина ижобий ҳал бўлиши мумкин. Бундай аҳолишунослик бўлимлари кўпчилик мамлакатлар хукуматлари қошида мавжуд. Бирлашган Миллатлар Ташкилотининг аҳолишунослик Кенгаши билан улар конструктив алоқаларда ҳамда мазкур ташкилотнинг амалий ёрдамини олиб турибди.

Ўзбекистон яқин вақт ичида жаҳоннинг тараққий этган мамлакатлари қаторига киришига ҳеч қандай шак-шубҳа йўқ. Мамлакатимиз ҳақиқатдан ҳам порлоқ келажакка эга. Буларнинг ҳаммасининг кафолати халқимизнинг меҳнатсеварлиги ва донолигидир.

Озод ОТА-МИРЗАЕВ,
Собир Раҳимов тумани Миллий тикланиш партияси кенгашининг раиси, профессор

«МТ»нинг санъат давралари

ЧАНГЧИЛАР АНСАМБЛИ

Саҳна очилади. Безак — ҳашаматлари бир хил ишланган. Нақшинкор бир неча чанг — миллий чолғулари ва уларнинг ёш созанда-ижрочилари саҳнада намоён бўладилар.

Дилрабо куй ижроси бошланади. Аксарият қизлар қўллари чанг чўпини баравар ва чиройли ҳаракатга келтирадилар.

Залга мусиқа оҳанглари гоҳ қаттиқ, гоҳ юмшоқ лирик маънода таралади. Куй давомида гўзал табиат, мардлик, тупроғи зар, ҳосили гавҳар, Ўзбекистоним — менинг ватаним каби маънолар тингловчилар қалбига етиб боради. Бир зум куй ижроси тугайди, сўнгра кетма-кет чанг таронаси—сеҳрли оҳанглар янграйди. Биз ҳикоя қилаётган ижодий жамоа — Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясининг талаба чанг миллий чолғулар ансамбли.

Бу ажойиб истеъдодли ёшларга маҳоратли соз соҳиби, Ўзбекистонда хизмат кўрсатган санъат арбоби, профессор Аҳмад Одилов раҳбарлик қилмоқда. Бу ансамбл ниҳоятда бой мусиқа меросимизни тарғибот этишда, мусиқа маданиятимизни юксалтиришда бастакорлар яратаётган мусиқий асарлар билан кенг жамоатчиликни яхшироқ баҳраманд этиш, ёшларни мусиқий эстетик тарбиялаш каби ишларда фаолият кўрсатиб келмоқда.

Биз чангчилар ансамблининг ташкил этилиши, ижодий фаолияти ҳақида гапириб беришни ансамбл раҳбари таниқли санъаткор, **Аҳмаджон Одиловдан** илтимос қилдик:

— Ўзбек халқ чолғулари ансамбл ижрочилиги ўзига хос тарихга эга. Шарқ олимларининг ноёб рисолаларида, моддий маданият ёдгорликларида, тасвирий санъат асарларида, жумладан, девордаги расмлар, сопол ҳайкалчалар ва турли хил миниатюраларда эрамизнинг VII асридаёқ икки турдаги халқ чолғулари ансамбли мавжуд бўлганлиги ҳақида маълумотлар учрайди. Улардан бири дамли ва урма зарбли чолғулар ансамбли бўлиб, карнай, сурнай, доира, ноғора, катта барабан каби чолғулардан иборат бўлган. Иккинчиси, аралаш-камер (хонака) типдаги чолғулар ансамблидир. Бу йўсиндаги ансамбллар таркибига най, чанг, рубоблар, дутор, танбур, ғижжак ва доира каби чолғулар киритилган. Янги давр янги ғояларни кашф этди. Чолғулар замон талабига кўра янгичасига тикланди. таъмирланди, такомиллаширилди. Бу ҳол ансамбл ижрочилиги тараққиётига ҳам таъсир кўрсатди. Ансамблларни янги турлари пайдо бўлди. Булар дуторчилар ансамбли, ғижжакчилар ансамбли, доира ансамбллари кабилардир.

Шу боис чанг миллий чолғулар ансамбли ҳам тасодифан юзага келган эмас, унинг ўзига хос тарихи бор. 1964 йилларда тажриба тариқасида Тошкент шаҳар халқ филармонияси қошида чанг ижрочилари ансамблини ташкил этишга киришдик. Тез орада чанг чолғуси ишқибозларини жалб қилиб йигирма кишидан иборат ансамбл ташкил этишга эришдик.Ижрочилар асосан ишчилар, хизматчилар, талаба ва зиёлилар эди. Ансамблнинг ижрочилик санъати тез орада тингловчилар, мусиқа шинавандалари томонидан юқори баҳоланди ва қизғин кутиб олинди.

Миллий чанг чолғулари ансамблини консерваторияда ўзбек халқ чолғулари факультети қошида ташкил қилишга қўл урдик. Орзуларимиз тез орада амалга ошди. 1969 йилнинг сентябр ойида ансамбл ташкил этилди. Чанг чолғулари ансамбли кўп овозли бўлиб, биринчи, иккинчи тенор, бас тўдаларини ўз ичига олади. Ансамбл сафида ҳозирда таниқли якканавоз чанг ижрочилари Рустам Неъматов, Фазилат Шукурова, Тоҳир Собиров, Талъат Хўжамбердиев, Темур Маҳмудов сингари талабалар бор эди. Бу уюшқоқ жамоа тинмай ижодий меҳнат қилди. Қатор концертларда фаол қатнашди. Ўзбекистон радиоси ва зангори экранлари орқали кетма-кет кўрсатувларда қатнашишди. Ижодий изланишлар натижасида ансамблнинг ижро репертуари кичик асарлардан жаҳон тан олган машҳур композиторлар Иоган Бах, Жорж Бизе, Иоган Браме, Ференц Лист, Моцарт, Чайковский, Хачатурян, Ўзбекистон композиторлари Тўхтасин Жалилов, Мутал Бурҳонов, Ҳамид Раҳимов, Сулаймон Юдаков ва ўзбек мусиқий мероси ҳисобига янада бойиди.

1973 йил 13 июлда Москвада касабалар уюшмаси залида ансамбл маҳорат билан ижро этган куйлар жаҳон мусиқа санъатининг машҳур намоёндаларини ҳаяжонлантирди. Бу ЮНЕСКО бутун жаҳон ташкилотининг ёш болалар ва ўсмирлар мусиқий эстетик тарбиясига бағишланган анжуманида бўлган эди. Машҳур композиторлар Дмитирий Кабалевский, Арам Хачатурян, Тихон Хренников, Анатолий Новиковнинг самимий ташаккурига сазовор бўлдик. Чанг миллий чолғулар ансамбли юксак маҳоратли ижроси учун анжуман дипломи билан тақдирланди. Мусиқий жамоатчилик эътиборига тушди. Ансамбл Озарбойжон, Тожикистон, 1987 йилларда Россияда ўз маҳоратини кўрсатди.

Ансамбл ва унинг якканавоз созанда ижрочилари Рустам Неъматов, Фазилат Шукурова, Тоҳир Собиров, Иброҳим Холбеков, Бахтиёр Абдураҳмонов, Ҳамид Усмонов, Абдувоҳид Тошпўлатов, Ўктам Эргашев, Умрбону Юсупова, Камила Шерматова, Баҳром Аҳмадалиев, Дилшод Муталов, Сардор Неъматов, Нилуфар Ибрагимова, Мансур Орипов халқ чолғулари созанда ижрочиларининг халқаро ва республика танловларининг лауреатларидир. Маъсуда Миродуллаева эса талабалик чоғларидаёқ Ереванда А. Спендиаровнинг 100 йиллик тантанасида қатнашиб юксак мукофотга сазовор бўлиб қайтган. Рустам Хўжаев, Илҳом Икромов, Шуҳрат Юсупов, Анвар Лутфуллаевлар ҳозирда консерватория ва Маданият институти доценти лавозимларида фаолият кўрсатишиб ёш ижрочиларга мураббийлик қилиб келмоқдалар. Фаррух Мирусмонов, Тозабой Мамадиёров, Эргаш Тошматов, Тилаш Хўжамбердиев, Фазилат Шукурова, Маннон Эргашевлар Ўзбекистон Республикасини юксак мукофоти — фахрий унвонлар билан тақдирланганлар. Ҳозирги кунларда ансамбл жамоаси Мухтор Ашрафий номидаги Тошкент давлат консерваториясининг 60 йиллик юбилейига муносиб маданий хизмат қилиш йўлида қизғин тайёргарлик кўрмоқда. Янги куй ва қўшиқлар ҳисобига ижро репертуаримизнинг ниҳоятда кенгайтирмоқдамиз.

«МТ» ТАҲРИРИЯТИДАН: Ўз тарихий йўлига эга чанг миллий чолғулар ансамбли эндиликда Ўзбекистон Миллий тикланиш демократик партияси қошида фаолиятининг янги саҳифаларини очмоқда. Ансамблнинг босиб ўтган ижодий йўли, эришилган муваффақиятлар ҳаммаси устоз санъаткор Аҳмад Одиловнинг ишбилармон, моҳир мураббийлиги, юксак созанда ижрочилиги, ташкилотчилигининг фаолиятидир. Биз ғайратли, жўшқин, ёрқин санъаткор, тиниб-тинчимас устозга ва унинг гўзал ансамблига мустақил мамлакатнинг шуҳратига шуҳрат қўшиш, санъати довруғини дунёга таратишда энг яхши тилакларимизни билдирамиз.

Камолот фазосидан нурлар

Муҳаммад Нуруллоҳ Сайдо ал-ЖАЗАРИЙ

ТАСАВВУФ СИРЛАРИ

РУҲИЙ ХАСТАЛИКДАН ШИКОЯТ

Эй, ҳақ йўл излаган биродарим, Аллоҳ Ҳақ Субҳонаҳу ва Таоло сену бизни — барчамизни ҳақиқатга етказсин. Омин! Айтайлик, бир бемор одам ўзи ва умум ҳаётининг ҳақларини ўз вактида ўрнига келтира олмаяпти ҳатто касаллигининг зўрайиши эҳтимоли бор ва бу касаллик юқумли бўлиб, атрофдагилар соғлиғига хавф солса, албатта бунга бошқалар бефарқ бўлишмайди. Касб ва руҳ касаллигини ҳам шундай тасаввур эт. Ҳа, ҳақиқатда шундай. У диний ва башарий ҳаёт шартларини ўз ўрнига қўйишдан ожиздир. Руҳий хасталиклар кўпинча жисмоний азобардан кўра оғир кечувчи ва ҳатто юқумлироқдир. Шуниси ғоят ажабланарлики, инсонларнинг кўпчилигига руҳий касалликларнинг давосидан гапирганинг ҳамоно даҳшатга тушадилар. Худди у касаллик эмасу, давоси ҳам керак эмасдай. Ва гўё «уларнинг дилларида мараз бор эди, бас. Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди» (Басқара сураси, 10-оят) калимаси қалб касалликларидан хабар бермаётгандай...

Ва ёки «Магар Аллоҳ ҳузурига тоза дил билан келган кишиларгагина фойда берур» (Шуаро сураси 80-оят) оятни қалбнинг сиҳат-саломатлигига буюрмаётгандай... Ёки Ҳадиси Шарифда:

«Огоҳ бўлинглар, вужудда шундай бир гўшт парчаси борки, агар у соғлом бўлса, бутун вужуд соғломдир, агар у бузилса, бутун вужуд бузулур. Бу қалбдир» (28) шаклида изоҳлаб, кўрга ҳассадай қилиб берилмаётгандай...

Албатта, агар қишининг танасида кичкинагина яра уч берса, неча кўплаб табибларга бориб келишини кўрасан. Ҳайратки, руҳида ханжар тиғи ярасидан батар минглаб яралар қатланиб ётса-да, буларга даво истаб ҳеч бир табиб ҳузурига ошиқишини кўрмайсан.

Ажаб!

Нима учун бу хасталикларга тан дарди каби қайғурилмайди?

Нега уларнинг сабаблари, даво чоралари сўралмайди!

Нима учун бу руҳий касалликларга мубтало бўлганлар алам ва изтироб чекмайди?

Ва нима учун бу муҳимдан-муҳим мушкулни ҳаллашга муҳтож бўлган қутқарувчи бир таҳлилни эшитмайди?

Бу ҳол асримизда (ҳақиқатларга қарши) қалбларни ўраб-чирмаган бир пардадир.

НАФСНИ ТАРБИЯЛАШ, ПОКЛАШ ҲАММА НАРСАДАН АВВАЛ КЕЛАДИГАН ЭНГ МУҲИМ ЗАРУРИЯТДИР

Эй, ҳақ йўл излаган биродарим, Жаноби Ҳақ сени ва бизларни ўз ҳифз-ҳимоясида сақласин. Омин! Биласанки, Аллоҳ Ҳақ Субҳонаҳу ва Таоло ҳазратларининг борлиги, ягоналиги, Ҳазрати Муҳаммад(с.а.в)нинг пайғамбарликлари ва Аллоҳдан келтирганлари — барча нарсалар рўйрост қаршимиздадир+ Англаш ва идрокка халал берувчи дард ё руҳий касаллик монеъ бўлмаса, уларни исботлашга уриниш ва далиллар қалаштиришга ҳожат йўқ. Англаш ва ҳужжатга идрокда нуқсон ва хасталик бўлсагина эҳтиёж сезилади. Кўнгил ва кўришда соғломлик бор экан, нарсанинг ҳамма тарафи аниқ-тиниқ кўринади. Сариқ касаллигига чалинганни кўрганмисан? Бу дардга мубтало бўлган киши учун асал ва шакар ширинлиги далил ва исботга муҳтождир. Тузалса, унда далига эҳтиёж сезмас. Ҳадди зотида иллат баҳона нашъа этувчи далил эҳтиёжи билан касалликнинг бўлиши орасида бир зиддият йўқ. Албатта, кўзи яхши кўрмайдиган кимса тоқни жуфт кўрар ва бу хато кўриши билан тоқни инкор этар. Инкорида у маъзурдир. Бироқ иллат сабаб унинг бу ҳукми тоқ нарсанинг очиқ-ойдин кўриниб турган ягоналигини йўққа чиқара олмагани каби, назарий жиҳатдан ҳам асослаб беролмас. Шуниси аниқки, далилга суяниб ҳукм чиқариш бирмунча оғир(иш)дир. Далил, назария ва фикр йўлидан яқийн (сўзсиз-далилсиз ишониш)га эришмоқ ғоят мураккаб. Худдики, шакарнинг ширинлигига ишониш учун касалликнинг кетиши, шакарнинг ширинлигига далил келтиришдан кўра муҳимроқ экан, имон соҳиби бўлиш учун руҳий хасталик(лар)дан фориғ бўлиш ҳам худди шундай керакли ва зарурдир. Ўзидаги сариқ касаллиги сабаб шакарнинг ширин таъмини аччиқ, деб турган, ширинликка алоқадор далилларга қандоқ ишонсинда, яқийн ҳосил этсин... Бинобарин, сўз юритилаётган тасаввуф мавзуининг ҳоли ҳам худди шундай.

Нафси аммора шаръий ҳукмларни кескин инкор этади ва бузуқ табиати хоҳишича зиддига ҳукм қилади. Бу очиқ ҳукмлар юзасидан далили келтириладиган нарсанинг аввало инкори бор экан, (начора) далиллаш йўли билан яқийнни қўлга киритиш зарурияти бор. Зеро, сўзсиз керакли бўлган яқийн қўлга киритилмас. «Дарҳақиқат, уни (яъни ўз нафсини — жонини иймон ва тақво билан) поклаган киши нажот топди. Ва у (жонни фисқ-фужур билан) кўмиб хорлаган кимса номурод бўлди». (Ваш-шамс, 9—10)

Аён бўлдики, бу очиқ шариат ва гўзал ҳукмларни инкор қилган, шакарнинг ширинлигини инкор қилувчи хасталикка чалинибди.

Пешин чоғи офтобнинг кўкда порлашлиги
Зарар бермас кўр кўзнинг уни кўрмаслиги.

Тасаввуфда сулук тазкийа-и нафс, тасфийа-и қалб ва тасфийа-и руҳдан мақсад имоннинг ҳақиқатига етишмоқ ва «Уларнинг дилларида бир мараз бор эди, бас, Аллоҳ маразларини янада зиёда қилди» (Бақара, 10) ояти каримасида ишора қилинган маънавий офатларни, руҳий касалликларни ва башарий кирларни кетказишдир. Агар бу офатлар баробарида имон ҳам бўлса, у имон юзаки кўринишда. Чунки нафси амморанинг борлиги имоннинг йўқлигини билдиради. Нафси аммора эса куфр ва исёнида ғоят устаси фаранг. Шаклдан иборат бўлган бу имон сариқ касаллигига чалинган кишининг аксида шаҳодат берган ва ҳукм қилган кимсалар сўзига кирибгина шакарнинг ширинлигига ишонишига ўхшайди. Имоннинг ҳақиқати, яъни илоҳий ҳукмларнинг тўғри ва ҳақиқийлиги, нафсни тарбиялаб, софликка етишиши билан бўлади ва имон ўша вақтдагина виждонга айланиб, қалбга ўрнашади. Агар биз тасаввуфнинг нафсни башарий чиркинликлардан, руҳни табиий кирлардан тозалашга боғлиқлигини, Қуръон ва Ҳадис тили билан доимо бу нарсаларга ишорат этишини билсак, айни чоғда тазкийа ва тасфийага суянган соғлом қалб иймони содиқ яқийнни, Қуръоний ахлоқни кулий, табиий ва такаллуфсиз бир шаклда билсак, ўшандагина тасаввуфнинг аҳамиятини ва унинг улвийати нечоғлик улканлигини бутунисича, бор бўйича том маънода англай оламиз. Чунки тариқатдан мурод ҳар хил зикр, одоб ва аврод (вирдлар) билан турли ибодатларни бир низом баробарида ва қалб ҳузури ичида юритишдан иборат. Ҳақиқатнинг натижаси нарсанинг аввали ва охирини кўринарли ҳолда кўришдир. Илмийликнинг натижаси (эса) унга ҳеч бир шубҳа қориштирмасликни Аллоҳни эслаш. Уни ҳар бир нарсада кўриш ва тамом нарсаларнинг Унинг билан қойим бўлганига қатъий ишониш каби. Шояд аҳвол бу экан, ҳамма нарса Ундан келиб Унинг билан қойим бўлиб ва унга қайтса, биз ҳам ҳамма нарса устида қудрат муҳрини кўрсак, салтанат нишонасини ўқисак, ҳар вожиб ишни қилишимиз, яхши кўришимиз керак бўлган нарсани хушламаслигимиз, қўрқишимиз зарур бўлган нарсалардан қўрқишимиз, Аллоҳ учун, Аллоҳнинг амри билан Аллоҳ йўлида олиш-беришимиздан қочмаслигимиз керак бўлади. Зотан, бу — эҳсоннинг айнан ўзи ва асосидир.

Албатта, тасаввуфнинг аҳамияти мавзусининг муҳимлигидан кўриняптики, у ҳам эҳсондир. Илми каломнинг мавзуси имон, фиқҳнинг мавзуси Ислом бўлгани каби...

Амалларнинг барчаси ихлосга боғлиқ. Ихлосдан маҳрум бўлган амалнинг қутулиши, нажоти йўққи, Эшитувчи нафсга кўпинча таъсири бўлмас. Мухлис бўлган иддио қилган нарсасига ишонади ва ўзини бутунисича у нарсага беради. Аммо ихлосдан маҳрум бўлган ҳар қанча даъвосини тили билан, ҳаракатлари билан сўйлаганларини таъкидлаб такрорласа-да, кўзлардан узоқ ва яширин тарафи буни очиқдан-очиқ инкор қилар. Бу ишни ўзига қилдирган эса маъмурият ёки таҳдид, ё бу йўлда қўлга киритадигани ютуқдир, бошқа нарса эмас.

ШАРИАТ — ТАРИҚАТ — ҲАҚИҚАТ — МАЪРИФАТ

Эй, ҳақ йўл излаган биродарим, Аллоҳ сени ҳам, бизни ҳам ҳаққа, ҳақиқатга етказсин. Омин! Билки,қисқа ва ижмоли бўлса, бу калималарнинг маъносини билишинг ўзинг учун кўп яхшидир. Чунки тилларда кўп такрорланса-да, кўпинча уларнинг қўлланилиши асл маъноларидан жуда йироқ. Шундайки, инсонлар бу калималарни қўллашда айри-айри тараф олганлар. Ҳар ким ўз завқига уйғун тарзда тафсир этмоқда, баъзилар ёмон мақсадлари йўлида қўлламоқда ва оддий манфаатларига қурол қилмоқда.

Шариат — шаръий аҳкомларнинг тамомига берилган исм. Муқаддимага кўра, бу калима зоҳир ва ботин бутун амалларни қамровчидир. Бинобарин, Имом Абу Ҳанифанинг фиқҳни «Нафснинг ўзига зарарли ва фойдали нарсаларни билишидир» шаклида таъриф қилгани ривоят этилади. (Ибни Обидин, 1-жилд, 61-бет).

Ундан сўнг мутаоххирин келди ва шариатнинг зоҳирий амалларга тегишли қисмига фиқҳ дейилди. Ботиний амалларга оид бўлимига Тасаввуф номи берилди. Ботиний амалларинг хилма-хил йўлларига эса Тариқат дейилди. Ундан кейин бу ботиний шакллардаги гўзаллик натижасида қалбда юзага келган софлик ва порлоқлик сабаби билан коинотнинг аён ва пинҳонини афзаллик билан гўзал ва чиркин амалларни, зоти ва сифати бўлиш баробарида илоҳий ҳақиқатларни ва хоссатан қул билан Аллоҳ орасидаги муомалаларга алоқадор баъзи ҳақиқатларнинг қалбда очилишига Ҳақиқат дейилди. Ва бу очилиш Маърифат деб, бу кашфларнинг соҳиблари эса Муҳаққиқ ва Ориф деб аталди. Буларнинг ҳаммаси шариатнинг маҳсулидир. Шариат дарахтидан таралган шох ва бутоқлар кабидир. Шариат бўсағасидан йироқ ва Расуллуллоҳнинг суннатларига бегона тариқат ва ҳақиқат асло мўътабар эмас. Авом орасида тарқалган «Шариат бу — фақат зоҳир амаллардир» сўзи эса ҳеч бир олим тарафидан айтилмаган. Чунончи, мусулмонларнинг устози Имоми Ҳакийм Абу Ҳамид Ал-Ғаззолийнинг мавзуга алоқадор таҳлилига қара, у айтадики: «Фиқҳ илк асрларда охират йўлини, нафснинг таҳликали офатларини, амалларни йўққа чиқарувчи нарсаларни, дунёни таҳқир қилувчи мислсиз кучни охират неъматларини қўлга киритишнинг оғирлигини ва Аллоҳ қўрқувининг қалбда ўрнашишини кўрсатган бир илм ниҳоли эди... Бу асрларда эса асл(моҳият)га алоқаси йўқ, ғариб фатволарни билишга, уларнинг нозикликларидан воқиф бўлишга, мавзуга оид кўп сўзлашга ва у билан алоқали сўз ва мақолаларни ёдлашга қаратилган.

Илм лафзи ҳам илк асрларда Аллоҳни ва Унинг оятларини билиш, қулларга ва маҳлуқотга тегишлик ишларни ўрганишга қаратилганди. Замоннинг инсонлари эса уни кенгайтира-кенгайтира қатъийлик билан фиқҳ ва бошқа масалаларда иши тортишув ва мунозара бўлган кимсаларга дастак қилиб бердилар.

Илк мусуломнларга кўра,тавҳид инсонларнинг бутун сабаб ва воситаларга илтифотини, алоқани кесиб, ҳар нарсанинг Аллоҳдан келганлигини, яхши ва ёмоннинг ҳам Ундан эканлигини билиш эди.Бугун эса сўзлаш ва курашиш йўлларини ўрганиш санъати, ўз рақибини тор-мор этиш усулларини пухта билиш, кўп сўраш, шубҳа ёйиш, суҳбатдошини мот қилиб гапиртимай қўйишдан иборат бўлди. Ҳатто бу сўз санаткорларидан баъзилари ўзларига «тавҳид ва адолат соҳиби» дея от қўйдилар. Ҳолбуки, тазкиядан мурод Аллоҳ Таолонинг: «Ва (Қуръон билан) панд-насиҳатлар мўъминларга нафъ етказур» (Ва-З-зориёт, 55) ояти билан қайд этган маънодир. Фақат замоннинг воизлари буни шеър ўқиш, қисса ва ҳикоя англатиш санъатига алишдилар».

Имом Ғаззолий таассуфларини битириб, шундай дейди: «Бир фақиҳдан бу лафзларининг маъноларидан бири ва ё судхўрлик (фойда)дан сақланиш йўллари сўралса, охират хусронидан қўрқиб, сукут қилади. Агар унга лиондан, зиҳордан, мусобақа ва отишдан сўрасанг, сенга асрлар ўтса ҳамки эҳтиёжи ҳеч кўрилмайдиган кичик масалаларни қалаштириб тушунтиришга зўр берар. Ундан сўнг ҳам ҳасрат чекиб давом этар. Аммо охират йўлининг илми ва салафи солиҳийн азимат билан ҳушёр турган,Жаноби Ҳақ Қуръони Каримида фиқҳ, ҳикмат, илм, зиё, нур, ҳидоя рушд дея номлаган бу илмлар (эътиборсиз) қўйиб қўйилди ва инсонлар орасида унутилиб кетди».

Эй,устоз, қасамки, сен тамоман ҳақлисан.

Чунки у Ислом оламини кезиб кўп олимларга етишган ва кўзи билан бу сўник қандилни кўриб, мушоҳада этган.

ШАРИАТНИНГ УЧ БЎЛИМИ

Албатта, шариатнинг уч бўлими бор: илм, амал, ихлос... Бу уч бўлим ўз ўрнига келтирилмагунча шариат ҳам қойим бўлмас. Шариат талаби бажарилдими, дунё ва охират саодатларига васила бўлувчи Аллоҳнинг ризолигига эришилади. Аллоҳнинг ризоси эса ҳамма нарсадан юксакдир. Бундан кейин шариат ташқарисидаги ҳеч бир нарсага эҳтиёж қолмас.

Сўфийлар файз олган тариқат ва ҳақиқат ихлоснинг камоли йўлида шариатнинг хизматчисидир.

Бу уч бўлимнинг ҳар бирини қўлга киритишдан мақсад эса шариатни қўлга киритишдан бошқа нарса эмас. Сўфийлар учун тариқат асносида юзага келган ҳоллар, важдлар, илмлар ва маърифатлар асосий мақсад саналмас. Балки у нарсалар билан тариқат болалари вояга еткизилар, ўстирилар. Сўфий бутун бу мақомлардан ошиб сулук ва жазба мақомларининг охиргиси бўлган ризо мақомига етишиши керак.

Шубҳа йўкки, тариқат ва ҳақиқат манзилларидан юриб ўтмоқдан ғоя Ризо мақомига элтувчи ихлосга эга бўлишдан бошқа нарса эмас.

Фақат эси пастларгина ҳол ва важдларни мақсад биладилар. Мушоҳада ва тажаллиётни ҳам исталган нарсалардан гумон қиладилар. Шубҳасиз, улар гумон ва ҳаёл чангалида тутқундирлар ва чақирғимизни ўзларига оғир олган ғофиллар ҳам бу ишончлари сабабидан шариат камолидан маҳрум қоладилар.

Албатта, ихлос ва ризо мақомларининг натижалари бу ҳол ва важдларни ошишга, илм ва маърифатларин ҳақиқий, тўғри билдиришга боғлиқ. Бутунисича бу исталганлар умид қилинган нарсаларнинг борбисоти ва мақсаднинг аввали эди. Асл мақсад эса виждон (қалб)ий иймонни қўлга киритиш ҳамда исломий ҳақиқатлар билан равшан topтган бир табиатга (хулққа) такаллуфсиз кирмоқлик. Муҳим ва асл нарса ана шу, бундан бошқаси хом хаёлдир.

Албатта, агар суннати санийййа(унинг соҳибига энг афзал, гўзал салом ва салотлар бўлсин)ни маҳкам тутиш йўлида важду ҳоллар ҳосил бўлса, не аъло...

Лозим бўлган нарсаларнинг энг биринчиси аҳли суннат вал-жамоат эътиқодига уйғун шаклда ақидаги эга бўлиш. Иккинчиси эса фарз, вожиб, суннат, мандуб, ҳалол, ҳаром, макруҳ ва шубҳали нарсаларни ўрганиш ва шунга кўра амал қилиш. Бундан кейин учинчи бўлиб тасаввуф илми келади. Лекин... минг афсуски, кейин-кейин бош кўтарган бидъат(иш)лар тариқат ичига шу қадар кўп сингиб кетганки, тариқатларга мухолиф бўлганлар «тариқатлар суннатдан узоқлаштирувчи, бидъатни ўргатувчи» десалар, ҳақли бўлиб чиқадилар. Зеро, баъзилар бу покиза тариқатларда бора-бора шариатга мухолиф нарсалар ижод этидилар ва суннатни ташвиқини бидъатларни ёмонламай олиб бордилар ва шу алфоз атрофларига мурид тўплашга уриндилар.

ИСТИҚОМАТ ҚАНДАЙ ҲАМ ГЎЗАЛ КАРОМАТ

Эй, ҳақ йўл излаган биродар, Аллоҳ сену бизни — барчамизни ҳақиқатга етказсин! Омин! Маълумки, фавқулодда нарсалар икки турли. Биринчиси — илмлар ва маорифи илоҳийайки, Вожибул-вужуд бўлган Жаноби Ҳақнинг вужуд (борлиқ) ва сифатларига тааллуқли. Бу — ақл чегараси ичида, билинганнинг итиййод одабланмоқ ҳолига келтирилганнинг аксига, модда устидир. Жаноби Ҳақ бу билан хос қулларини имтиёз соҳиби қилган. Иккинчиси — маҳлуқотнинг суратларини кашф қилмоқ, олам билан алоқали баъзи ғайб(иш)лардан хабар бермоқ.

Биринчиси ҳақ соҳиблари ва маърифат арбобига тегишли. Иккинчиси эса ҳам ҳақ, ҳам ботил инсонларга оид. Чунки бу нарса беақл бўлган истидрож эгаларининг қўлида ҳам бўлаверади.

Авомнинг назарида муҳим ва мўътабар саналувчи иккинчиси . Ҳатто бу ҳол истидрож аҳлида кўрилса, жаҳолатлари сабабидан ибодат қилинаётганига йўярлар. Қўйингки, бу маҳрумлар биринчини каромат ҳисоблайди. Улар назарида каромат — махлуқотнинг суратларини кашф қилмоқ ва ғойиблардан хабар беришдан иборат.

Иккинчи гуруҳга кирувчи ҳақ ва ботил эгаларини бир-биридан фарқлашнинг йўли шуки: агар у шахснинг шариат йўлида истиқомати, суннати санийййага боғлиқлиги бўлса, ҳузурига борилганда қалбда тоат-ибодатга хоҳиш, жазба ва Аллоҳга йўналтирувчи ҳолат юз берса, у ҳақ. Бунинг акси бўлса, ботилдир.

Шайхул ислом Ал-Ҳиравий дейди: «Менда тажриба билан собит бўлган нарса шуки, ярайдиган билан ярамайдиганни ҳамда Аллоҳ билан машғул истеъдодлини истеъдодсиздан айирмоқ бу — маърифат аҳлининг фаросатидандир.

Оқибат-натижада улар шунга кўра иршод этиб, тарбия қилинади. Замонамизда эса инсонлар эътиқод ва амали нима бўлса бўлсин, ўзидан фавқулодда бир ҳол зуҳур этган ҳар касга ғавс ва қутб дерлар. Ҳолбуки, улар ғавсиёт ва қутбликнинг на ҳидини туйганлару ва на унга яқин борганлар. Салафи солиҳийн (уларга Аллоҳнинг раҳмати бўлсин) ҳақида сўзларкан, муҳтарам падаримнинг ҳам таъкидлаганлари каби, агар бир кишининг ҳавода учганини, сув бетида юрганини кўрсанг ҳам, аксар пайтлар суннати санийа (унинг соҳибига энг гўзал ва афзал саломлар бўлсин)га боғлиқлиги йўқми, уни назарга илма. Бу каби касларнинг этагини тутиш жоиз эмас.

Ҳатто сўфийлар кароматни яшириш вожиб эканлигини, фақат иршод талабасииннг эътиқодини соғломлаштирмоқ ёки ўзида ҳол ғолиб келиши каби ҳолатларда жоизлигини айтганлар.

Аниққи, руҳий ҳаёт ёлғиз мужоҳада ва риёзат билан қўлга киритилади. Шунингдек, қулларнинг ўз тарбиялари устида мутлақо ғайрат сарфлашлари зарур. Жаноби Ҳаққ фасли кармидай убботиний неъматни ва руҳий ҳаётни истар шаклда инсонга бера олади. Зеро у ҳамма нарсадан юксак ва буюкдир. Истаган, хоҳлаган ишини қила олади.

Шу боис олдин риёзат, сўнг Аллоҳга етишиш келишини ва бу сулук дейилишини тушунишимиз керак. Баъзан эса акси ҳам бўлади. Олдин вусул ҳосил бўлади, ундан кейин ибодатлар ва мужоҳидага рағбат ва муҳабабт ортади. Бу йўлга жазба дейилади.

Туркчадан Баҳриддин УМРЗОҚОВ таржимаси

Адабий консепсиялар

IX асрда яшаган араб филологи Ибн ал-Мўътазз суянган фикрга қараганда, бадиийлик, арабча, бадаа масдари (феъли)дан бўлиб, «янгилик» деган маънони билдиради. Шу сабабли, «бадиийлик» атамаси абадиётнинг энг нозик жиҳати билан алоқадор, шунга эътиборимизни тортади, чунки асарда янгилик бўлмаса, унинг ўрнида такрор, қайтариқ бўлса, бундай асар адабиётга нокеракдир.

Ҳар бир асар тақдирини риторика эмас, балки янгилик ҳал қилади, шунинг учун бадиий асар миллат ва жаҳон адабиёти тарихига киради. Янгилик эса асарнинг мазмун томонига ҳам, шакл томонига ҳам тегишлидир. Янги нарса эса диққатни тез тортади ва жозибали ҳам мафтункордир, чунки ҳаётий ва руҳий ҳам маънавий эҳтиёж туфайли келиб чиқади, кишилар талабини қондиради. Маълумки, адабиёт гўзаллик қонунлари тўғрисида баҳс юритади ва шу ўзанда ривож топади, гўзаллик ички ва ташқи бўлади, иккаласи уйғун ҳолда яшайди, инсон унга интилади. Бу ҳол бадиийлик билан алоқадор эканлиги табиий ҳодиса, чунки бадиийлик, янгилик маънодан, шаклдан, гўзалликдан ташқарида яшай олмайди.

Бадиийлик тушунчаси Абдураҳмон Жомий асарларида ҳам учрайди. У Салмон Соважий ҳақида шундай дейди: «Унинг икки маснавий китоби бор, бири «Жамшиду Хуршид» бўлиб, унинг услуби сертакаллуфлигидан бадиият чегарасидан чиқиб кетган. Иккинчиси «Фироқнома» деб аталадиган бадииятда юксак ва назмиётда латиф» («Баҳористон»).

«Бадиийлик» атамаси Давлатшоҳ Самарқандийнинг «Тазкиратуш-шуаро» асарида Алишер Навоийнинг

Агар хонада киши бўлса, шарпанинг ўзи кифоя деган мисрасига нисбатан ишлатилган.

«Художник» сўзи — умелес, яъни «соҳир» деган маънони билдиради, «художественност», яъни бадиийлик шу сўздан юзага келган.

«Бадиийлик» атамаси Оврўпода дастлаб Гегелда дуч келади, Россияда XIX асрда пайдо бўлди. 20-30-йилларда Абдураҳмон Саъдий, Фитрат асарларида, ўқув қўлланмаларида «бадиийлик» атамаси ўрнида «нафис», «нафислик», «нафис адабиёт» атамалари келиб чиқди (нафис, кўплиги нафоис, нозик, бежирим, кўркам демакдир).

«Бадиийлик» атамаси синкретик санъатга, тарихий мавзудаги мемуарга ва муаллифи бўлмаган (яъни ёзма адабиётга тааллуқи йўқ) асарларга нисбатан ўз тўла маъносида татбиқ этилмайди. Рус матбаасидаги бу қарашни ўзбек фольклоршунослари бир ўйлаб кўрса бўлади. Ўзбек халқининг муайян анъанавий достонининг у ё бу вариантини ҳам бирон халқ шоири ё бахшиси айтган Аммо фолклор ўзига хос адабиётдир. Ундаги бадиийлик ҳам ўзига хосдир. Чунки уни коллектив (жамоат, омма) яратади.

Адабиётдаги бадиийлик тўғрисида баҳс юритяпмиз. Санъатнинг турли кўринишларида ҳам бадиийлик мавжуд. Санъат турларидан бўлган адабиётдагина эмас, балки кино, театр, музика, ҳайкалтарошлик, телевидение ва меъморликда ҳам бадиийлик бор; бадиийлик бу санъат турларида, уларнинг ўзига хосликлари асосида алоҳида юзага келади, масалан, адабиёт сўзга, рассомлик бўёққа, мусиқа товушга суянади, лекин умумий хусусиятлар ҳам бор, айни ҳолда, аниқ белгилар ҳам йўқ эмас. Умумийлик ҳамма санъат турларининг образ билан иш кўришидир. Шу таҳлиллардан хулоса қилиб айтиш мумкин, **«Бадиийлик-санъат соҳасига оид бўлган ижодий меҳнат самарасини белгиловчи ички (тузилишга оид) хусусиятларнинг мураккаб йиғиндисидир» (Қисқача адабиёт қомуси» — КЛЭ).** Бу умумий таърифдир. Аммо унда бадиийликка тегишли бўлган ички ва мураккаб тузилишга эътибор қилинган. **«Бадиийлик тушунчаси торроқ ва (кўпроқ қўлланилган) маънода ижодий мақсаднинг айнан ва бир хил идрок этилишидаги поёнига етганлик ва амалга ошганликка, ҳиссий тугалликка баҳо бериш жиҳатини»** (Гегел) ва ёзилган санъат асарига хос бўлган ҳам **унинг китобхон, томошабин ва тингловчига таъсир этиш гарови бўлгани маҳорат (артистизмни) биринчи ўринга чиқаради» (ўша жойда).**

Ф. М. Достоевскийнинг айтишича, «...бадиийлик масалан, ақалли романнависни олсак, ўз фикрини романдаги шахслар ва образларда шунгача аниқ ифода этиш истеъдодидирки, китобхон романни ўқиб, ёзувчи ўз асарини яратиб, ўз фикрини қандай тушунган бўлса, худди шундай тушунади».

Аҳамият беринг, Гегел адабиётда маҳорат унинг таъсир этиши, Достоевский истеъдод масалаларини алоҳида таъкидламоқда. Демак, бадиийлик тушунчаси доирасига санъатнинг муайян соҳаси, унинг ички тузилиши ва ундаги мураккаблик, санъат асарида ёзувчи ўз олдига қўйган мақсад, унинг аниқ ифодаланиши, ёзувчи ниятининг амалга ошганлиги ва асарнинг қиёмига етказиб ишланганлиги киради, аммо ҳали бадиийликка адабий жараён ва унинг эстетик идеали таъсири, ҳар бир бадиийликнинг шу соҳадаги муайян даража эканлиги айтилгани йўқ. Юқорида келтирилган умумий ва қўлланиб келаётган маънода дейилган таърифлар тўла эмаслиги аён бўлиб турибди.

Бадиийликни ҳосил этиш мақсади ҳаётни орзу этилган даражада қуриш ва яхшилашга хизмат қилади. Бадиийлик бадиийлик учун яшамайди, балки ҳаётнинг мураккаб масалаларини ҳал этиш, инсон онги ва руҳиятига таъсир кўрсатиш ва уларни эзгулик, рўшнолик, тараққийпарварлик ва шу билан бирга, гўзалик ва зарурат қонунлари асосида ўзгартириш учун даъват қилинган.

Н. К. Гей ва Иззат Султон «бадиийлик мезонлари» атамасини ишлатган. Рус манбаларида «бадиийлик нормалари» («нормы художественности») атамаси ҳам қўлланилган.

Н. Шамота ўзининг «Бадиийлик ҳақида» (1958) китобида айтишича, **бадиийлик мезонлари учта**, бири **тасвирланган воқеанинг типиклиги ва бир бутунлиги ҳам унинг ҳаёт ҳақиқатига мос келишидир**, яна бири **тасвирнинг эмоционал таъсир этиш кучидир**; охиргиси **шаклнинг ғоявий юксак мазмунга мос келиши ва шакллар гўзаллигидир** (349-бет).

Адабиётшуносликда бадиийлик ҳақидаги консепциялар турлича бўлиб келган. Қадимги грек поэтикасида бадиийлик атамаси йўқ эди, аммо у даврда бадиий асарлар кўп эди. Буни Шарқ поэтикасида ҳам кўриш мумкин.

КЛЭнинг охирги нашрида, Гегел ҳақидаги мақолада маъно ва шаклга оид таълимотга Гегел асос солган, дейилган. Ваҳоланки, араб илмида бу масала X асрдаёқ ҳал этилган. Навоий «Мезонул-авзон»да маъно ва сурат ҳақида сўзлар экан, маънонинг муҳим, суратнинг турлича бўлиши мумкинлигини айтган.

Белинскийнинг «Эстетик кодекси»да бадиийликнинг 5 та қонуни кўрсатилган: I. **Ҳаётни образли кўрсатиш; II. Бузмай, ҳаққоний кўрсатиш; III. Ғоянинг воқеани тўла қамраб олиши лозимлиги. Тўртинчи қонун шуки, ғоя ва шакл бир-бирига мос келиши лозим; охиргиси, асар қисмларининг бир бутун бўлиб уйғунлашувидир**. Буларни Иззат Султон алоҳида таъкидлаган («Адабиёт назарияси» 1978, 1 том. 414-бет).

Марксизм-ленинизм эса бадиийликнинг мазмун томонини «партиявийлик» ва «синфийлик» билан чеклади ҳам масалани бир томонлама ҳал қилди. «Соцсиалистик реализмга» суянган баъзи ёзувчилар эса буни янада тор тушунди. Аммо бу ҳолни англаб тўғри иш тутган ёзувчилар ҳам йўқ эмас.

Ҳозирги рус адабиётшунослари ва ўзбек олимларининг бадиийлик ҳақидаги қарашлари характерда нисбийдир. Айниқса учта қараш алоҳида ажралиб туради:

бири бадиийликнинг «синфийлик» ва «партиявийлик» асосида, «социалистик реализмга» кўра, чекланган нусхасидир;

иккинчиси, бадиийлик адабиёт назарияси демакдир, унга асарда риоя этилса, бадиийлик ўз-ўзидан туғилади деган ақидадир, ваҳоланки, истеъдоднинг такрорланмас мавқеи ҳам бор;

учинчиси, бадиийлик мазмун ва шакл уйғунлигидан юзага келади, деган нуқтаи назардир; бундан янги адабий жараён, бадиий асарнинг руҳиятга ва ҳаётга таъсир этиш масаласи четда қолаётгандек туйилади.

Умуман Иззат Султон ўзининг назарияга оид дарслигида «Бадиийлик критериялари» деб тўрт нарсани кўрсатади:

а) «образли тафаккур орқали ифодаланган ҳаққонийлик»;

б) «самимийлик»;

в) «мазмун билан шаклнинг бир-бирига мослиги»;

г) «бадиий тил» (1980, 226-бет).

Хуллас, Иззат Султоннинг бадиийлик ва унинг мезонлари тўғрисидаги қарашлари бизнинг фикрларимизга яқин келади. Биз эса унга таянган ҳолда, масалаларни бироз системалаштирдик ва «маром» (норма) атамасини киритдик (220-228-бетлар).

Матёқуб Қўшжонов бадиият қонуниятлари деб мазмун ва шакл бирлиги, конфликт, сюжет, композиция, қаҳрамон, тил ва бошқаларни тушунади.

Озод Шарафиддинов эса «характерларни бадиийлик мезони» деб қарайди.

Бадиийлик тўғрисида фақат талаблар қўювчи ва мавҳум, хаёлий, тажрибага суянмаган қарашлар ҳам мавжуд.

Бадиийлик тўғрисида яна бошқа манбалар ҳам бор, уларнинг ҳаммаси ҳақида бу ўринда батафсил тўхтаб ўтишнинг иложи йўқ, биз манбаларнинг энг муҳимларидан баҳс этдик холос.

Кўпгина олимларнинг асарларида бадиийликка оид қимматли мулоҳазаларни учратиш мумкин бўлса-да, лекин бадиийлик масаласи ўзбек адабиёти илмида махсус, кенг режада, атрофлича, илмий текширилмаган.

Шуни ҳам айтиш зарурки, ҳар бир давр, ҳар бир ёзувчи ва ҳар бир олимнинг бадиийлик ҳақида ўз қарашлари бор. Мен эса ўзбек адабиётининг баъзи яхши намуналарини, шу масала ва унинг тарихини ўргангач, қуйидаги хулосага келдим:

Аён бўлиб турибдики, бадиийлик тўғрисида фикр айтган тадқиқотчи ва олимлар икки гуруҳга ажраладилар, биринчи гуруҳга бадиийликнинг у ё бу мезони, ё шарти ва воситаси ҳақида сўз айтганлар киради; улар бирон асар таҳлили ёки бошқа муносабат билан мазкур хулосага келган ва бадиийлик мезонлари тўғрисидаги қарашлар шаклланишида ўз улушларини қўшганлар; иккинчи гуруҳга бадиийлик мезонлари ҳақида махсус тадқиқот олиб борган кишилар мансубдирлар. Бу гуруҳ бошида Н. Шамота туради, у 50-йилларда бадиийликнинг учта мезони борлиги ҳақидаги фикрга келди.

Н. Шамота фикри ҳам, ундан кейинги айтилган фикрлар ҳам ўз даврида катта аҳамиятга эга бўлса-да, аммо нисбийлиги сал кунлар ўтмай билиниб қолди, чунки бу муаллифлар бадиийлик учун муҳим бўлган анъана ва янгилик ҳам маҳорат муаммоларини ҳисобга олмадилар; асар таҳлили билан боғлиқ бўлган специфика масаласи ҳам унутилди, ваҳоланки, ҳамма ютуқ ва етишмовчиликлар ёзувчи ва шоирларнинг адабиёт специфкасига амалий муносабатидан келиб чиқади. Специфика деганда, ундан бадиий асарда қандай фойдаланилган деган томон кўзда тутилади. Шу билан боғлиқ бўлган ҳамма жиҳатларни мазмун ва шакл бирлиги мезонига юклаб бўлмайди. Бундан ташқари, шундай бир асосий ва бош масала ҳам борки, унингсиз бадиийлик бўлиши қийин. Бу масала истеъдоддир. Истеъдод бўлмаса, Н. Шамота ва Н. К. Гей аниқлаган учта мезон билан бадиийликни ҳосил этиш амри маҳолдир.

Бизнингча, бадиийликнинг мезонлари учта эмас, балки бештадир. Улар қуйидагича: **истеъдод, адабиётнинг спесификаси (ўзига хос хусусияти), анъана ва янгилик, маҳорат ва таъсирдорлик.**

Бу муаммо долзарбдир ва унинг илмий ҳал этилиши назарий аҳамиятга эга. Адабиёт назарияси дарсликларида ишнинг гоҳо алоҳида масала сифатида махсус қўйилмай келинаётганлиги нотўғридир. Бадиийлик асар сифатини, тўлақонлилигини тайинловчи адабий асослардан бири, унинг текширилиши ўзбек адабиётининг келгуси тараққиёти учун зарурдир.

Уммат ТЎЙЧИЕВ,
филология фанлари доктори

Рамз БОБОЖОН,
Ўзбекистон халқ шоири

КЎНГИЛ

Ёшликда берган кўнгил,
Жонгинам ўша-ўша...
Сенга олиб келдим гул,
Меҳримни қўша-қўша!

Ошиқлигим, начора,
Кексаликни тан олмас...
Юрагим пора-пора,
Ақлимга қулоқ солмас!

Сени кутдим тонготар,
Кун ботса ҳам келмадинг
Сени кутдим, бехатар,
Эл ётса ҳам келмадинг...

Сени йўқласам ҳаргиз,
Мени этма гуноҳкор...
Тунни ўтқаздим ёлғиз,
Кундузни қил, бахтиёр!

Ёшликда берган кўнглим
Меҳру вафо гулидир.
Билки, кимга йўқ ўлим,
У муҳаббат қулидир...

Сени севдим беғараз,
Ўша-ўшаман ҳамон!
Юзингда кўрмай араз,
Балки, ёмонман, ёмон?..

Сенга олиб келдим гул,
Меҳримни қўша-қўша...
Ёшликда берган кўнгил,
Жонгинам, ўша-ўша!..

ҲОЛБУКИ

Нега, туғилдиму, кулмай йиғладим,
Нега, севинч эмас, кўзларимда ёш?..
Балки, тилсизликдан дилни тиғладинг?
Балки, олов бўлиб, кўринди қуёш?..
Тун бўлса, эҳтимол, юлдузлар ёнди,
Эҳтимол, қўрқдимми булут босганда?..
Бўрон туриб, гўё осмон тўлғонди,
Кимдир халқа қилиб ойни осганда...

Ким билсин, не кечди мурғак қалбимда?
Фақат яратганнинг ўзига аён...
Лекин, она сути ҳамон лабимда,
Ҳамон вужудимда илоҳий дармон.
Онамни эслайман, эслайман ҳамон,
Отамни қўмсайман отам ёшида...
Ҳолбуки, кўнглимда не ташвиш, армон?
Ҳолбуки, не хаёл инсон бошида?!

Ҳолбуки, болалик ўтди-ю, аммо,
Хотирамда ҳамон эпсиз қуюндай...
Ҳолбуки, кексалик икки йўл аро
Омонат кўринар нурсиз устундай...
Ўйлайман: дунёга йиғлаб келдиму,
Йиғлаб кетаманми бир кун, бир замон?
Довонлардан ошиб, шошиб, елдиму,
Туғилиб, кулганни кўрмадим ҳамон...

ХАЁЛ

Қиш-қировли тун...
Кўнглимда тугун,
Ечсам, ечилмас,
Гўёки, ўйин...
Оқ кўринган қор
Оппоқликка зор...
Кўзим алданар,
Туйғулар ночор...

Омад омонат
Мисли маломат,
Қочмаса, басдир.
Дилдан диёнат!..

СЕВГИ ЭРТАГИ

Осмон пештоқида ўчди чироқлар,
Қарғалар қағиллар қилгандай таъна...
Қор остида қолди ўтлар, ўтлоқлар,
Баҳорни йўқласам, қиш келди яна...

Қиш келди оқ отин миниб йигитдай,
Қуёшнинг бошида ўйнатиб қилич,
Энг баланд чўққига қўнган бургутдай...
Таажжуб! Кўзларда ярқ этди севинч?

Қиш келди гулзорга оқ кўрпа ёйиб,
Суйганин кутгандай қош қорайганда.
Ноошиқ йиқилди алданиб, тойиб,
Қор ёғиб, ер музлаб, йўл торайганда...

Қиш келди ғанимга тишини қайраб,
Вафога ваъдани сақлаган ёрдай...
Қиш келди ўзини эркалаб, яйраб,
Қалбида ёшликнинг ғурури бордай.

Афсона десам, бу, афсона эмас,
Ошиқнинг хаёли, севги эртаги.
Қуёшга кўз тутиб, оламан нафас,
Кўнглимда ниш урар баҳор куртаги.

БИЗНИ ЙЎҚЛАБ ТУРИНГ...

Табиат уни дилбар ва зебо қилиб яратганди. Унинг тили ғазал билан чиқиб, ғазал айта туриб дунёдан ўтди! Абдулла Қаҳҳор дейилганда муҳаббат шевасида сўзларди у...

Кибриёхоним суҳбатида бўлган киши ўзини фасоҳат гулшанига кирган одамдай сезарди. Форс-тожик шеърияти, Шарқ ғазалиётини ҳеч бир аёл бу каби таҳлил, аруз вазнини нозик тадқиқ этолмас эди. Албатта, унутилмас олим, зукко адабиётшунос Тўхтасин Жалолов суҳбатлари Шарқ шеъриятининг фусункор мазмуни билан тўла эди. Зулфиябегим, Саидахонимнинг инсоний дард ва меҳр тўла ўз сатрларини ёд ўқиганини тинглаб, Инсон суҳбатининг бу қадар дилкаш ва самимийлигидан мутаассир бўлган кезларимни кўп эслайман. Баҳор осмонидай тиниқ хотирали олима, шоира Музайяна Алавиянинг гоҳ Чўлпон, гоҳ Фитрат, гоҳ Усмон Носир, гоҳ Фузулий, гоҳ шоҳ Машрабдан ёд ўқиган ғазаллари, айтган турфа ривоятлари ҳамон қулоғимда жаранглаб туради. Зулфияхонимнинг мунис чеҳрасида нур балқиб, ўз устозлари, сафдошлари ҳақида айтган хотираларини соғиниб хотирлайман. Ул муборак сиймолар ўтган йиллар қаърларида қолиб кетдиларми? Бизга ёлғиз сўзлар мерос қолдими?

Кибриёхоним суҳбатлари — инсон дийдорининг мунаввар шодликлари — мен учун азиз ва унутилмасдир.

— Ойдинпошша, бир келинг, биз ғарибларни ҳам йўқлаб туринг, — қўнғироқ қилардилар Кибриё опа.

Баҳорда хурмо файзига чулғанган мўъжаз ҳовлидаги чоққина сўрида Кибриёхоним дастурхон ёзардилар. Кеч кузакда баргидан ҳам кўпроқ ҳосилини кўз-кўз қилиб, хурмо тилладай товланиб турган офтобли саҳнда мулойим овозда Кибриёхоним гоҳ Ҳофиздан, гоҳ Саъдийдан, Лоҳутийдан, Мирзо муаллимдан эҳтирос ва завқ-шавқ ила ғазаллар ўқирдилар. Устоз Қаҳҳор ҳақида сўз кетганда у киши гул-гул очилиб, турли ҳангомалар, саргузаштлар, адиб қаламиг мансуб шеърий ҳажвияларини ёд айтар, ўзлари ҳам яйраб кетардилар. Одоб ва нутқ маданияти, кийиниш одоби, оила тутиш русумлари хусусида ғаройиб ҳикоятлар беҳисоб эди ул зоти олиянинг бисотларида.

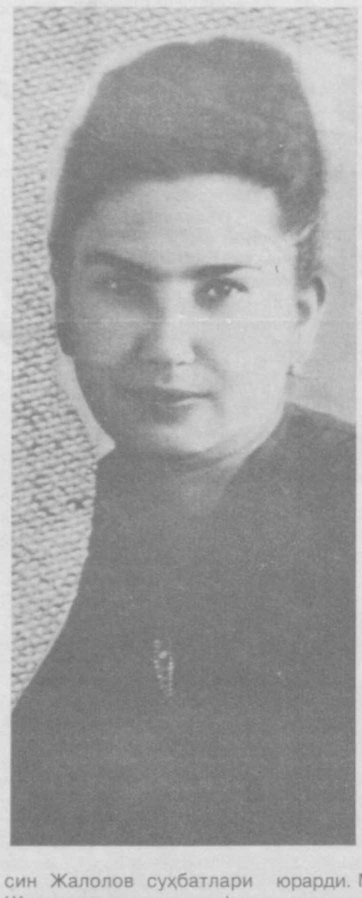

Сурати ҳам, сийрати ҳам гўзал аёл эди у. Кулса кўзларида қора чақмоқ чақнармиди? Қоп-қора пайваста қошлари тутаб ётарди. Жингалак сочларини ўзига ярашиқли қилиб доим бир хил турмаклаб юрарди. Мен уни ўттиз йил доим шундай кўркам ва барваста, сулув қиёфада, меҳмоннавозликда кўриб ўрганганман. Қачон ҳузурларига борсам, келинчакдай ясаниб, кулиб остонада қарши олардилар. У кишининг равиш-рафторида хонимлик сифати бор эди, кибриёлик бор эди. Бирор жойга бирга бормоқчи эсак, фалон соатда келаверинг, унгача менг сўнгги холимни қўйиб бўламан, дердилар лутф ва кибр аралаш.

Бу маърифатли аёл бир кун ҳам қаламни қўлдан қўйган эмас. Шифохоналарда ҳамроҳи қалам, кўзойнак ва сандалидай китоблар, ёки Абдулла Қаҳҳорнинг қўлёзмалари бўларди. Газет ва журналларни синчиклаб ўқирдилар. Тилдаги сакталиклар, хатоликлар, чалкашликлардан безовта бўлиб, дарров матбуот орқали жавоб қилардилар. Бу луқмалар бировга ёқса, ўзгаларга хуш келмасди. Унинг табиатидаги бундай талабчанлик, муросасизлик устоз Абдулла Қаҳҳордан ўтганди.

Абдулла Қаҳҳор билан Кибриёхоним нафақат ёстиқдош, балки сафдош, маслакдош, қўлдош, маслаҳатдош ва мисоли устозу шогирд эдилар. Ўзбек, тожик ва рус тилини Кибриёхоним мукаммал билардилар, тожикчадан ўзбекчага, ўзбек тилидан тожик тилига, ўзбекчадан рус тилига бемалол таржима қилиш маҳоратига эга эдилар. Албатта, бундай истеъдод аввало худодан ато этилган қуввайи ҳофиза, тинимсиз изланиш, мутолаа, ички интизом ва кучли ирода мужассамлигидандир. Унинг тўрт ёшида ёдлаган ғазалларини саксон ёшида ҳам равон ва фаровон айтишидан ҳайратга тушардим.

Кибриё опа айтардилар:

— Абдулла Қаҳҳор вафотидан сўнг бир йил ҳам яшамасам керак, деб ўйлагандим. Ҳамма нарсаларимни жигарларимга улашиб берганман. Мана, йигирма саккиз йилдан бери яшаб юрибман.

Кибриёхоним ҳаётининг бирор лаҳзаси Абдулла Қаҳҳор ёдисиз кечмаган. Унинг номини Абдулла Қаҳҳорсиз айтиш ҳам мумкин эмас. Кибриёхоним ботиний қудрат соҳибаси ҳам эди. У елиб-югуриб Абдулла Қаҳҳор уй-музейини ташкил этди, бу осон кечгани йўқдир. Ҳар йили дастурхонлар ёзиб, сентябр ойининг 17 сида — Абдулла Қаҳҳор таваллуд топган куни унинг шогирд ва муҳибларини чорларди. Абдулла Қаҳҳор оламдан ўтган куни бу хонадонда ҳар йили мухлислар, шогирдлар, сафдошлар унинг ёди учун жам бўлди. Лекин бирор маъракада ундай қилдим, бундай қилдим деб писанда этмади, ҳар гал бундай йиғинларда Абдулла Қаҳҳорнинг фазилатларидан сўйлади, унинг ичакузди ҳангомаларидан айтиб, кўнгилларни шод қилди.

— Бу жиҳатдан Ойбекнинг рафиқаси Зарифахоним ва Абдулла аканинг хотини Кибриёхоним жуда катта савоб ишнқ бажаришди. Улар йиғи-сиғи қилиб, мотамга бурканиб ўтирмадилар, балки чинакам ёзувчининг сафдоши, шогирди каби ўз ҳаёт йўлдошлари ишларини поёнига етказдилар, абадийлаштирдилар, — дердилар жаннатмакон устоз Зулфияхоним.

У меҳмонига жонини нисор қилгудай севинарди, Кибриёхоним Абдулла Қаҳҳордан сўйлаб беришни буюк давлат биларди. Абдулла Қаҳҳор қўли теккан ҳар парча қоғозни азизу анбиё биларди. Унинг фарзанди ҳам, мероси ҳам, дўсти ҳам, ҳабиби ҳам Абдулла Қаҳҳор қўлёзмалари эди.

Шу йилнинг сентябрида яна бизни меҳмонга чақирди Кибриёхоним. Даврада шоиралар қалдирғочдек тизилишиб Кибриёхонимни тинглардик. Ғазал ривоятга, ривоятлар латифаларга, ҳикматларга уланарди. Шарқ шеъриятининг латифлиги, теран мазмуни, нозик қочиримлари, пурмаъно ташбиҳларини бизга ўзбекчалаб тушунтириб берарди у. Гоҳ Лайлининг қабрини излаб оҳ ураётган Қайс ҳақида сўйлар, гоҳ инсон ҳаётининг завол шомини ифодаларди шеърлар:

Оқарган сочимдан кулма, эй нигор,
Ҳар том бўғотига ёғар дайди қор.

(Лоадрийдан, таржима бизники).

Унинг дастурхони атрофида илму маърифат, фазлу камол, донолик ва гўзаллик баҳслари узоқ давом этди. Афсуски, вақт зиқ эди, узримни айтиб, ижозат сўрадим.

— Ойдинпошша, ҳали шеър ўқиб бермадим-ку, — дедилар бироз ўпкаланиб ғанимат мезбоним.

Бу сулув ва кибриё аёл — олима, таржимон, матншунос фозила инсон билан сўнгги учрашув экан, ҳайҳот! Пардозлари ўзига ярашган, бирозгина йиллар юкидан қомати эгилган, суҳбати дилкаш одамижон Кибриёхонимнинг ўша остонада туришлари хотирамда абадий муҳрланиб қолди. Донолар айтган экан, бу дунё бир карвонсаройдир, бир эшигидан кириб, иккинчи эшигидан чиқиб кетаверасан. Бу кўҳна саройга келиб кетадиганлар кўп. Юракларга эзгулик ва фасоҳат гулларини сочган инсонларгина мунаввар хотираларга айланиб қоладилар.

Буюк ўзбек адиби Абдулла Қаҳҳор ижодини, ёдини асраб-авайлаб, йиғиб, яхлитлаб авлодларга, она халқига мукаммал бир асардай қолдирган, ўзини шу боис ҳам бахтиёр ҳисоблаган Кибриёхоним Қаҳҳорованинг азиз чеҳраси адабиёт ва маданият мухлисларига доим хуш келибсиз деб пешвоз чиқаверади. У доимо Абдулла Қаҳҳор хонадонининг, уй-музейининг унутилмас хазинабони бўлиб ғойибона суҳбат қуради ўқувчиси билан. Аллоҳ раҳмат қилсин.

Ойдин ҲОЖИЕВА

Ҳаётий қатралар

ВАЗИФА

Андижон вилоят газетаси ходимлари мақолаларини муҳаррир ўринбосари Облоқул Эгамов таҳрир қилишидан юрак олдириб қўйишган эди. Ёзганларининг тақдири нима бўлишин кутиб, кунни охирлатиб юборганлар ҳам кўп бўларди. Облоқул ака тақвим варағига бир нарсалар битардики, бу мақола бекор бўлгани эди. Бир сафар мақоласи қайтарилган ходимлардан бири тақвим варағини кўтариб, унинг хонасига кирди.

— Облоқул ака, менимча мақолам тузуккина ёзилган эди, Сиз бўлсангиз... — деди бироз ийманиброқ.

— Э, камбағал, мақола дегани қайтади, тузатилади. Бунинг устига менинг муҳаррир ўринбосари деган номим бор. Ҳеч бўлмаса вазифа нуқтаи назаридан мақолани қайтариб турмасам, редактор бўлиб нима қиламан?

ТЎҒРИ ЖАВОБ

Таҳририятга бир қўли йўқ йигит иш сўраб келди. Облоқул ака унга «иш йўқ» деб жавоб берган эди, йигит афсуслангандек бўлди. Кейин «Домла, лоақал замредакторлик ўрни бўш эмасми?» деб сўради.

Облоқул ака узоқ тикилиб турди-да, «Қўлингиз битта экан, бўлмаса иш берардик», деди.

— Қўлнинг нима алоқаси бор? — деб сўради чеҳраси бироз ёришган йигит.

— Алоқаси бор! — унинг гапини чўрт кесди Эгамов. — Масалан, мен тушликкача бир қўлим билан бошимни қашийман, пешиндан кейин иккинчиси билан. Сиз эса... қийналасиз.

ТАНИШ ЖУМЛАЛАР

Мақоласи ҳадеб қайтаверган бир ҳамкасбимиз дами ичида эди. Бир куни у «Бопладим» деди-да, Облоқул аканинг хонаси эшигини пойлаб ўтираверди. Ниҳоят яна тақвим варағига ёзувлар битилган мақоласи қайтиб чиқди. Бояги ҳамкасбимиз Облоқул аканинг хонасига дадил кириб борди.

— Ҳа, камбағал, яна тортишгани келдингми, — сўради Облоқул ака ундан.

— Йўқ фақат бир нарсага ҳайронман. Мен ўзингиз ёзган мақолани қайта кўчириб киргазгандим.

Облоқул ака мақолани қўлига олди-да, «Биз ўшанақа талабчанмиз, кимники бўлишидан қатъий назар...» дөмоққа чоғланди. Кейин деди:

— Айттим-а, жумлаларининг алмойи-жалмойилиги жа таниш кўринади, деб.

Муқимжон НИЁЗОВ

ИСМЛАР ХОСИЯТЛАРИ

АМИР

Исм Қуръони Карим лафзларидан олинган.

Исм музаккараси Амир, муаннаси Амира.

Бу исм соҳиблардан: 1/ буюк ҳоқон Амир Темур (1336-1405) 2/ Амир Олимхон (1880-1946) Бухоро хони; 3/ Амир Абдулъаҳад (1859-1911) Бухоро амири; 4/ Амир Али Акбар Самарқандий (ХYIаср) «илми одоб», «илмий ахлоқ» китоблари муаллифи. Амир сўзини исломият оламининг иккинчи халифаси Хазрат Умар ибн Хаттобнинг халифалик даврларидан (634-644 м) бошлаб амалда унвон сифатида қўлланила ва илк бор ҳазрат Умар амирул мўминин унвони билан улуғлана бошландилар ва кейинчалик барча ҳукмронларга ушбу унвон улуғлаш тариқасида расмодатга кирган. Даврлар ўтиши билан бу унвон умидли, орзули дунё гирдобида исмга айланиб қолган. Амир исмини маъноси: Амри фармон берувчи, буюрувчи, ҳоким, ҳукмдор амирул-мўминин — мусулмонларнинг амири, раҳбар, пешво, исломият қонунларига риоя қилувчи, Аллоҳга тавба ва шукур қилувчи, яхшиликларга буюрувчи. Ёмонликлардан тўхтатувчи.

ЭЪЗОЗЛАШ, ҲУРМАТЛАШ ВА ЭРКАЛАШ ТУРЛАРИ:

Амирбек — фармон берувчи, раҳбар, раҳбари пешво.

Амиржон — жондан азиз, севгили, фармондор раҳбар.

Амирзода — бошлиқ, ҳоким, раис, пешво авлодидан.

Амириддин — ишонч, эътиқод, Аллоҳга бўлган ишқ-муҳаббат (талаффузда Амриддин) фармонбардори

Амирсаид — саодатли, бахтиёр бошлиқ, пешво.

Саййидамир — етакчи, бошлиқ, раҳбар (пайғамбар авлоди).

Амир Темур — «Бизким, мулки Турон, амири Туркистонмиз. Бизким — миллатларни энг қадими ва энг улуғи туркнинг бош бўғинимиз» сўзларини айтган буюк соҳибқирон Амир Темурнинг исми — мустаҳкам иродали, хукмдор демак.

Амирулло (талафузда Амрилла) — Аллоҳ амирларини бажонидил бажарувчи. Аллоҳ амри-ла зиёда умрли зот. Аллоҳнинг иродаси, хоҳиши намоён бўлган банда.

Амирхон — юқори мартабали, кўпчиликка раҳбар бўлғуси пешво.

Амиршо (Шоамир) — ҳукмрон, шоҳ (подишоҳ) сифат бошлиқ, буйруқ берувчи пешво.

Амирқул — анониятлардан ҳоли, раҳбар, буйруқ берувчи раис, пешво.

Амирҳол — яхши хусусиятли раҳбар, юмшоқ кайфиятли мўътабар инсон, пешво.

АНВАР

Исм музаккараси Анвар, муаннаси Анвара.

Бу исмнинг соҳиби: 1) буюк адиб Абдулла Қодирийнинг «Меҳробдан чаён» романи қаҳрамони Анвар мирзо. 2) Анвар пошшо (1881-1922) Туркия сиёсий арбоби, генерал.

Анвар исмининг маъноси: энг нурли, энг равшан, нурлик, равшанлик, ёруғлик. Ҳазрати Мир Алишер Навоий фарзандни «Меҳри анвар — меҳр нури, хонадонни чароғон қилувчи, дилларни равшанлантирувчи бахт-саодат олиб келувчи машъала» деб таърифлаганлар.

ЭРКАЛАШ, ҲУРМАТЛАШ ВА ЭЪЗОЗЛАШ ТУРЛАРИ:

Анварали — олий, мўътабар, нурли, равшан дил.

Анварбек — энг нурли, ёруғ юзли, раҳбар.

Анваржон — жондан азиз, севимли, нурли фарзанд.

Мирза Анвар — энг равшан, нурли билим эгаси, хаттот.

(Анвар мирзо)

Миранвар — нурли, равшан дилли пешво.

Саиданвар — саодатли, нурли, бахтиёр.

Анвархўжа — энг нурли, энг равшан, улуғвор жаноб.

Анваршо — энг нурли, шоҳсифат.

(Шоанвар)

АНДАЛИБ

Бу исм соҳиби ўзбек классик адабиёти намоёнлаларидан бири. Андалиб Нурмуҳаммад Ғариб (1710-11 — 1770-71) (Урганч) туркман ва ўзбек шоири, «Саъди ваққос», «Зайнуларaб», «Юсуф ва Зулайҳо», «Лайли ва Мажнун» достонлари муаллифи.

Андалиб исмининг маъноси: булбул, булбулдек хушовоз, булбулдек гўзал, булбулдек ноёб, ширин тил, лаббай жавоб.

Андалиб асли исм эмас тахаллусдир.

АНЗАР (АНЗОР)

Исм маъноси: Анзор сўзи Назар сўзининг кўплиги бўлиб қарашлар, назарлар, назар ташлашлар, кўз солишлар, ноз билан қарагувчилар, назар ташловчилар маъносига эга; кўп қарайдиган, кўп назар ташлайдиган, кўп нозли қарагувчи сиймо.

ЭЪЗОЗЛАШ, ҲУРМАТЛАШ, ЭРКАЛАШ ТУРЛАРИ:

Анзорали — юксак назар эгаси.

Анзорбек — ўз қарашига эга ҳоким.

Анзоржон — қараши чиройли, ёқимли.

АНИС

Исм музаккараси Анис, муаннаси Аниса.

Исм маъноси: улфат, дўст, яқин, ўртоқ ошно-ҳамдам, ҳамдард, ёқимли улфат. Анисим — мунисим.

Муниснинг маъноси: улфат, ҳамдам, доим бирга бўлувчи.

ЭЪЗОЗЛАШ, ҲУРМАТЛАШ, ЭРКАЛАШ ТУРЛАРИ:

Анисали — олий даражали улфат, ҳамдам, дўст.

Анисбек — яқин дўст, ҳамдам, пешво, сирдош, ғамхўр.

Анисиддин — ишончли, эътиқодли, Аллоҳнинг дўсти, Аллоҳ йўлида ишқ-муҳаббатга улфат.

Анисжон — жондан азиз, севгили улфат, ҳамдард, ҳамдам.

Анисмуҳаммад — мақталган, таърифланган, дўст, яқин ҳамдам.

(Муҳаммаданис) улфат, пайғамбар шафоат қилган. (талаффузда бузилгани: Матанис)

АНОР

Исм музаккараси Анор, муаннаси Анора.

Табиатда мавжуд мевалар, гуллар, қимматбаҳо тошларнинг исмларимиз таркибида қўлланилиши, моҳирона гўзал рамзий маъноларга эга эканлигидан далолатдир. Бундай ҳол тасвирий санъатимизда ҳам мавжуд.

Шу жумладан Анор — Анора исми: эзгулик, тўкин-сочинлик, тўқчилик, хуррамлик, мўл-кўллик, қизил ранги билан эса хурсандчилик, шодлик муҳаббатли, қизил-қирмизи холли, рамзий маъноликдир.

ЭЪЗОЗЛАШ, ҲУРМАТЛАШ, ЭРКАЛАШ ТУРЛАРИ:

Анорбек — мард, ғайратли (талаффузда бузилгани Анормат) — дуркун, ўктам.

Анорбой — давлатманд, виқорли.

Анортой — кўркам, соғлом, навқирон.

Анормирза — кўркам, салоҳиятли.

Анорхўжа — ўктам, салобатли, обрўли.

Анормуҳаммад — хосиятли, пайғамбар шафоат этган, ўктам эр.

Анорқул — кўркам, фазилатли.

Муҳаммад Ҳошим Қобилқори ўғли НАБИЗОДА

Миллий Тикланиш
Муассис: Миллий тикланиш демократик партияси

Бош муҳаррир: Иброҳим ҒАФУРОВ

Газета 136-рақам билан рўйхатдан ўтган.
Буюртма: Г —0735.
3041 нусхада босилди.
Сотувда нархи эркин.
Ҳажми 2 босма табоқ.
Газета IBM компютерида терилди ва саҳифаланди.

Манзилимиз: Тошкент-83,
Матбуотчилар кўчаси — 32.
Телефон 33-50-18.
«Шарқ» нашриёт-матбаа концерни босмахонаси. Манзили: Тошкент шаҳри, Буюк Турон кўчаси, 41-уй
Навбатчи — Бектемир ПИРНАФАСОВ
1 2 3 4 5 6